

УНИЈА

www.unijakm.org

 UNHCR
The UN Refugee Agency

ИНФО

Број 33-34. Год. IV Београд мај-јуни 2007. Бесплатан примерак ISSN 1820-3531

Издавање овог Билтена омогућио је Високи комесаријат за избеглице (UNHCR)

Ђурђевдан у Горњем Селу код Призрена

НАКОН ОПРЕЧНИХ СТАВОВА ИЗНЕСЕНИХ НА САМИТУ Г-8 О БУДУЋЕМ СТАТУСУ КОСОВА И ПОСЛЕДЊИХ ИЗЈАВА БУША И ПУТИНА

РЕЗОЛУЦИЈА О КОСМЕТУ ОДЛОЖЕНА ЗА ЈЕСЕН?

Само дан пошто је председник Русије Владимир Путин, после састанка са премијером Србије Војиславом Коштуницом, у Санкт Петербургу, још једном истакао да се став Русије о Косову неће променити, Џорџ Буш, први човек Америке, приликом посете Албанији, одречно је изјавио да исход сваког преговарачког процеса мора бити независност Косова. У првим реакцијама, након наведених изјава, политички аналитичари су најавили одлагање решења будућег статуса Космета до јесени. Ипак, не искључује се ни скоро расправа у Савету безбедности о новом нацрту америчко-европске резолуције, а већина посматрача сматра да ће многе ствари бити јасније 1. јула, након директног сусрета Буш - Путин.

Када смо, у прошлом броју Билтена, најавили да ће Савет безбедности, непосредно по поднесеном извештају амбасадора његових чланица, након посете Београду и Косову и Метохији, поново расправљати о будућем статусу, то се још увек није догодило. Претња ветом Русије, једне од сталних чланица СБ, натерала је остале сталне чланице да, бар на одређено време, одустану од усвајања нове резолуције, према којој би требало да усвоје препоруку Мартија Ахтисарија "да Косово треба да буде независна држава која ће на почетку бити надгледана од стране међународне заједнице". Дипломатски притисци на Београд, али много већи на Русију, нису престајали све до одржавања самита Г-8, најразвијенијих земаља света и Русије.

БЕЗ ДОГОВОРА И НА САМИТУ

Али, ни на састанку Г-8, одржаном у Немачкој, почетком јуна, није постигнут компромис о будућем статусу Косова и Метохије. Приликом сусрета у Санкт Петербургу, председник Путин, пренео је

премијеру Војиславу Коштуници, лични утисак да "руски западни партнери сада боље разумеју приступ Москве". У овом тренутку, ипак, Русија и САД, шаљу потпуно опречне поруке, које ће 1. јула анализирати председници Буш и Путин. Први пут, "очи у очи" на ранчу породице Буш, разговараће о Косову. О даљим потезима Русије, посебно после сусрета Путин-Коштуница, др Душан Јањић, координатор Форума за етничке односе, каже да ће руска дипломатија сигурно, детаљно анализирати програм који је премијер Коштуница представио руском председнику и уколико он води компромису, сигурно ће га подржати. "У том случају треба очекивати стопирање гласања о резолуцији у јуну и одлагање за јесен. Ако је Београд само поновио ранији став, онда предстоји израда текста резолуције која ће бити договорена са Русијом. А, у одређеним деловима америчко-европски предлог већ иде у сусрет Русији", сматра он.

САД ОТВОРЕНО ЗА НЕЗАВИСНО КОСОВО

Пошто је на самиту Г-8, председник Француске Никола Саркози, предложио руском председнику Владимиру Путину, да се Приштини и Београду да на располагање шест месеци, како би евентуално постигли споразум, ова идеја је наишла на жесток отпор лидера косовских Албанаца. Агим Чеку, позвао је међународну заједницу да не изневери поверење косовских Албанаца, а председник Косова Фатмир Сејдиу је рекао да његови сународници очекују од Савета безбедности да што скорије усвоји нову резолуцију, која би отворила пут ка независности Косова. Привремену уплашеност косовских лидера, али и праву панику код обичних грађана албанске заједнице на Косову, због чврстог става Русије да се не могу мењати међународно признате границе, умирила је Бушова изјава приликом званичне посете Тирани. Бушове речи "да су Сједињене Америчке Државе одлучиле да Косово треба да буде независно" разбиле су све недоумице и страх косовских Албанаца и претвориле их у одушевљење које је граничило са еуфоријом.

ЗАДОВОЉИТИ И РУСИЈУ И СРБИЈУ

"Одлучили смо, верујемо да Косово треба да буде независно. Дипломате раде на томе, да видимо можемо ли да нађемо заједничко решење. Аконе, уједном тренутку морамо рећи доста, Косово је независно", рекао је председник Буш, на заједничкој конференцији за новинаре са албанским премијером Саљимем Беришом. "Покушаћемо да нађемо решење да задовољимо и Русију и Србију, како би независност ишла глатко. Уколико се то не деси, ми ћемо изнети резолуцију", најавио је Буш, истичући да "исход сваког преговарачког процеса мора бити независност" Косова. Председник САД је додао да би било најбоље да Русија прихвати да је независност Косова

“неопходна”. “Независност је циљ и то треба да знају грађани Косова”, поручио је Буш, додајући да “Србија треба да зна да САД подржавају њене евроатлантске интеграције. Буш је приликом посете Бугарској, где је и завршио своју европску турнеју, поновио ставове о независном Косову. “Дошао је тренутак да се погура план о надгледаној независности изасланика УН Мартија Ахтисарија”, рекао је Буш, на заједничкој конференцији за новинаре с бугарским председником **Георгијем Првановим**. “Америка верује да Косово треба да буде независно. Тражио сам мишљење председника Бугарске Прванова и слажем се са једним његовим ставом: док се залажемо за независност Косова, морамо Србији јасно да покажемо да постоји отворен пут, можда ка НАТО-у, можда у ЕУ, а свакако пут ка бољим односима са Сједињеним Америчким Државама”, казао је Буш.

ОШТРЕ РЕКАЦИЈЕ СРПСКЕ СТРАНЕ

Иако Буш говори о бољим односима са Србијом, његове изјаве изазвале су оштре реакције у Београду. Србија је, с правом, огорчена на америчку политику решавања питања Косова и Метохије, наводи се у писаној изјави премијера Србије Војислава Коштунице. “Право је Америке да сходно својим интересима подржава поједине државе и народе, али не тако што ће им поклањати нешто што није њено власништво. Америка мора да пронађе други начин за испољавање своје наклоности и љубави према Албанцима, уместо што их дарује српским територијама”, наводи се у изјави Коштунице.

Борис Тадић, председник Србије НИЈЕ ДОБРО ДА ВЕЛИКЕ СИЛЕ ЗАТЕЖУ СВОЈЕ ОДНОСЕ НА НАШЕМ СЛУЧАЈУ

“Пошто су односи великих сила кудикамо компликованији него што су били пре годину, две-три или седам, усложен је процес решавања будућег статуса Косова. То је добра околност што се тиче наших интереса на Косову, али – генерално гледајући – није добра околност уколико велике силе затежу своје односе на нашем случају. У таквој ситуацији, ми се не налазимо на најбољој позицији. Морали бисмо да заштитимо наше интересе трагајући за савезницима и у сугласју с интересима великих сила”, каже Тадић.

У случају да косовски Албанци једнога дана једнострано прогласе независност Косова и Метохије, Влада Србије би истог тренутка поништила тај акт отцепљења.

Коштуничин кабинет већ је припремио документ којим би се једнострано проглашење државе Косово одмах озваничило као ништавно и непостојеће. Такав документ има подршку свих чланова владајуће коалиције, а како сазнајемо, усвојио би га убедљивом већином и парламент Србије. Акт Владе којим се одбацује једнострано проглашење, био би чврсто заснован и утемељен на Повељи УН, Резолуцији 1244 и Уставу Србије. Уосталом, председник Владе је о последицама евентуалног једностраног признања независности званично упознао и Савет безбедности УН, 3. априла ове године.

СТРЕПЊЕ КОСОВСКИХ СРБА

Већина косовских Срба сматра, да је Буш изјавом у Тирани, рескирао да поремети, последњих година, све

УНИЈА ПРЕД (ЗАТВОРЕНИМ) ВРАТИМА САВЕТА БЕЗБЕДНОСТИ

Приликом недавне посете амбасадора чланица Савета безбедности Косову и Метохији, УНИЈА - Савез удружења расељених лица, преко својих представника, покушала је да овој Мисији изнесе проблеме са којима се сусрећу расељена лица. Пре свега по питањима повратка, угрожености људских права и права на приватну имовину, загарантовану у свим демократским државама.

Иако најављена, председница Управног одбора Уније, заједно са још неколико представника других удружења, неколико сати је чекала позив за разговор, до кога, из непознатих разлога, није дошло. Желећи да се ипак глас расељених чује, представница Уније упутила се пред зграду белгијске Амбасаде где су на радном ручку своје ставове износили представници многих невладиних организација које немају увид у право стање на КиМ. Упорност се није исплатила, наишло се на затворена врата. Остаје дилема, коме је било у интересу да тај и такав разговор избегне, као и горчина расељених лица, што је о судбини ИРП поново разговарано без њиховог присуства.

уравнотеженије односе са Русијом и да Космет, по свему судећи, постаје одмеравање снага две велике силе. - Изјава Џорџа Буша у Тирани више је одговор на изјаву Владимира Путина после разговора са српским премијером Војиславом Коштуницом, претходног дана у Санкт Петербургу, него што одсликава америчку спремност да због једне балканске провинције, која нема ни нафте ни гаса, па ни некакав већи стратешки положај, рескира заоштравање односа са Русијом - најчешће је мишљење косметских Срба. Оно чега се највише плаше Срби на Косову је да Албанци не добију сигнале из појединих кругова са Запада да започну побуну, како би, наводно, оправдали своје ставове да је независно Косово једино разумно решење.

РЕШЕЊЕ НЕИЗВЕСНО

Др Душан Јањић, коментаришући изјаву Џорџа Буша да се не може бескрајно преговарати о решењу статуса Косова, оцењује да је то, између осталог, и порука Русији да се неће дуго чекати на нову резолуцију о Косову и да се САД неће обазирати на руско противљење.

“Питање је међутим, и да ли ће се Европа на дужи период противити једностраном проглашењу независности, као што је сада случај, или ће, у неком моменту, попустити пред притисцима САД-а”, коментарише Јањић. Овај добар познавалац тренутних односа у троуглу САД-ЕУ- Русија, каже да је управо у томе и кључ, јер све док ЕУ буде инсистирала да одлука о КиМ прође кроз СБ, неће доћи до једностраног проглашења независности.

Ипак, јулски сусрет Путин-Буш, биће тај који ће косовски процес повести у правцу или нових преговора у некој форми, или ка што бржем проглашењу независности. Први термин, указује наш саговорник, био би јул, а други септембар-октобар, јер се жели избећи зима, пошто се у оваквом сценарију очекује талас избеглица.

КРАЈЕМ МАЈА У БЕОГРАДУ ОДРЖАН РЕДОВАН САСТАНАК UNHCR-ОВЕ РАДНЕ ГРУПЕ ЗА ИРЛ

РОМИ НАЈУГРОЖЕНИЈИ

Роми, Ашкалије и Египћани су најугроженија категорија расељених лица са Косова, истакнуто је на овом скупу. Ова група, а посебно Роми, којих процентуално има највећи број, суочена је са двоструким потешкоћама – као припадници националних мањина и као припадници расељеничке популације.

- Посебна угроженост наведене групе препозната је од стране међународних чинилаца (Комитет за људска права УН као и Специјалног представника генералног секретара УН за права расељених), али и домаћег законодавства које, такође, препознаје Роме као посебно угрожену националну мањину

(Закон о заштити права и слобода националних мањина) – истакла је, у уводном излагању, **Љубимка Митровић**, која је презентovala ставове Представништва UNHCR-а Србије.

ПРОБЛЕМИ И ПРЕПОРУКЕ

Као специфични проблеми ових угрожених група, истакнути су: недостатак докумената, смештај, образовање и реадмисија расељених. Истовремено су дате и препоруке за њихово решавање, које је UNHCR израдио као посебан документ и под називом “Анализа положаја ИРЛ са Косова у Србији: Закон и пракса” проследио Влади Србије и другим државним органима, како би се расељеним обезбедио приступ основним грађанским, политичким, социјалним и економским правима.

- Поред уобичајених проблема које расељени имају у вези докумената, ове групе су суочене и са дискриминацијом, недостатком легалног места боравка, због живота у илегалним насељима и недовољним познавањем језика, чиме се још теже региструју - истакнуто је у презентацији, а у вези с тим посебно су истакнуте Препоруке 12 и 13 из наведеног документа.

Ништа мањи проблем не представља ни смештај ове групације. У Београду и околини постоји преко 150 илегалних насеља, а скоро 600 у Србији (50 % од тог броја се сматра нехигијенским насељима, 35% нема воду, а 10% ромских кућа нема струју). Проблем представљају и присилне деложације па је због тога UNHCR, такође дао одређене препоруке (Препорука 14).

Већина деце РАЕ не иде у школу, а 74,6% родитеља уопште не уписује децу у школе, што представља огроман проблем (Препорука 16)

Одбијени тражиоци азила из Западне Европе, представљају

ПРЕПОРУКЕ UNHCR-А ВЛАДИ СРБИЈЕ И ДРУГИМ ДРЖАВНИМ ОРГАНИМА

Препорука 12:

Надлежни органи у Србији треба да предузму хитне мере да би се позабавили проблемима регистрације и недостатка личних докумената ИРЛ Рома, Ашкалија и Египћана (РАЕ), обезбеђујући тиме њихово признавање пред законом и уклањајући препреке да могу да користе своја основна друштвено-економска права.

Препорука 13:

Надлежни органи у Србији треба да предузму све мере да би спречили и решили могуће случајеве апатридије међу ИРЛ РАЕ која немају документацију.

Препорука 14:

Надлежни органи у Србији треба да донесу прописе о деложацији, усклађене са релевантним европским и међународним стандардима, ради спречавања присилне деложације ИРЛ која живе у бесправним/незваничним насељима без пружања адекватних алтернативних решења. Власти треба да обезбеде да деложације не доводе до тога да лица постану бескућници или да буду изложена кршењу људских права.

Препорука 16:

Надлежни органи у Србији треба да обезбеде да деца ИРЛ РАЕ у потпуности уживају право на образовање, као и да створе услове за могућност образовања на одговарајућим језицима националних мањина. Они треба да предузму све потребне мере за спречавање сегрегације деце РАЕ у школама.

Препорука 19:

Комесаријат за избеглице Републике Србије треба да изда ИРЛ легитимације свим лицима која су враћена и секундарно расељена у Србији (без Косова) из земаља у којима су тражили азил након сукоба на Косову, јер су интерно расељена у сопственој земљи.

БЕЗ ПРЕДСТАВНИКА ДРЖАВНИХ ВЛАСТИ

Иако су уредно позвани на овај изузетно важан састанак, на коме се говорило о бројним проблемима расељених Рома, Ашкалија и Египћана, нико од представника државних власти није био присутан. Није било представника ни Комесаријата за избеглице ни Координационог центра, тако да се, у једном тренутку, медијатор скупа **Џон Ендрју Јанг**, шеф Службе за правну заштиту UNHCR-а у Србији, запитао који би државни број требало да окрене да би позвао неког да саслуша ове проблеме. Упркос томе, UNHCR ће и даље инсистирати на остваривању права ове расељеничке групе, уосталом као и свих других расељених лица, рекао је Јанг.

посебан проблем.

Лица која су побегла са Косова и потражила заштиту у другим европским земљама, присилно се враћају. UNHCR се противи оваквим облицима присилног повратка. UNHCR сматра да повратком у секундарно расељење (Србију) расељенима не сме да буде одбијен расељенички статус (Препорука 19). Савет Европе у препоруци Парламентарне скупштине, такође, даје смернице државама одашиљања као и Србији у погледу спровођења политике повратка и реинтеграције

РОМИ КАО КОЛАТЕРАЛНА ШТЕТА

“Роми су највећа колатерална штета у сукобима на КиМ”. Овим речима почео је своје излагање **Љуан Кока**, шеф Секретаријата за спровођење Националне стратегије Рома у Служби за људска и мањинска права Владе Републике Србије.

Кока је нагласио да Роми нигде не учествују, ни о чему се не питају, а током сукоба на КиМ процентуално су највише изгубили и доживели један од највећих егзодуса у 20 веку.

“До сада је приближно хиљаду Рома насилно враћено, углавном из Немачке. Према процени преосталих 50 -100 хиљада Рома из осталих западних земаља спадају у категорију оних који су предвиђени за реадмисију” истакао је Кока, осврћући се на реадмисију Рома. Он је изразио велика очекивања од Конференције о ИРЛ, која би, по његовим речима, требало да се одржи крајем октобра у Београду, а једна од централних тема о којима би се говорило била би и реадмисија Рома. Кока је говорио и о Акционим плановима који су добро урађени, али се не спроводе. Пре свега, по питањима докумената, здравствене заштите, обезбеђење приступа права на запослење Рома са Косова, интеграције у образовни систем, решавање стамбених проблема расељених Рома с Косова, као и лошем информисању ове популације.

И НА КОСОВУ ИСТИ ПРОБЛЕМИ

Марие Хесселхолдт, из UNHCR-а Приштина, као полазни и основни проблем у решавању свих осталих, види регистрацију Рома и сређивању њихових докумената. UNHCR је у сарадњи са својим партнерима у 2006. години регистровао 1089 РАЕ, а у овој, до маја месеца, 982 лица. На иницијативу ове организације препоручено је да општине на Косову покажу више флексибилности и укључе се у овај процес, али за сада нема адекватних резултата, истакла је она. Као позитиван пример, навела је да су неке општине ослободиле таксе РАЕ који желе да се региструју. UNHCR Косова ће и даље радити

на остваривању зацртаних циљева, пре свега, на олакшавању регистрације РАЕ, али и омогућавању свих осталих права које би требало да имају као грађани Косова.

Хесселхолдт није имала податак колико се расељених вратило на Косово, али представник Министарства за заједнице и повратак **Драган Ђурђић** је изнео планове Министарства рекавши да је $\frac{1}{4}$ буџета одвојена за повратак РАЕ. Према тим плановима, у току ове године, 25 породица требало би да се врати у Ђилане, а 20 у Вучитрн. Министарство би уз подршку UNDP-а помогло и индивидуални повратак ове популације, навео је Ђурђић.

ТРАЖИТИ ИНСТИТУЦИОНАЛНА РЕШЕЊА

Са закључцима округлог стола, одржаног крајем маја у Београду, у организацији Форума расељених Рома, учеснике састанка, упознао је **Менсур Халити**, нагласивши да се проблем Рома мора решавати институционално. Округли сто је окупио представнике државних институција, међународних организација и цивилног друштва, а дискусије округлог стола биле су фокусиране на специфичне потребе Рома ИРЛ и могуће моделе за њихово укључивање као кориснике у Декаду Рома.

Главни закључци округлог стола прослеђени су државним институцијама, међународним организацијама и представницима цивилног сектора.

У дискусији, отвореној након Халитијевог излагања, **Раде Ћирић**, представник Центра за хумане ресурсе, чланице Уније, инсистирао је на праву на повратак РАЕ. А њега неће бити све док представника ове групације не буде на Општинским радним групама и другим форумима на којима се доносе одлуке о повратку, нагласио је Ћирић, додавши, да све док се други буду бринули о њиховом повратку куће ће им бити грађене испод далековода и на другим неусловним местима. **Радмила Вулићевић** из удружења “Срећна породица”, истакла је да када се говори о овим проблемима морају се дефинисати сви проблеми са којима се сусрећу Роми од разних болести, насиља у породици до неукости и недостатка писмености.

РАЕ У БРОЈКАМА

Од укупно 206.879 расељених лица у Србији, регистровано је 22.345 расељених РАЕ, што представља 11 процената од укупног броја расељених. Највише их има у околини Београда и Суботице. На Косову се, према подацима Министарства за повратак, вратило 1.750 Рома и 4.165 Ашкалија, од укупно 16 хиљада повратника, што представља готово 40 процената. Буџет предвиђен за повратак РАЕ на Косово за ову годину износи 1.850.000 евра.

Занимљиво је истаћи да само сваки стоти Ром пређе 60 година, а само 0,3 % има вишу или високу школу.

Славица Милуновић навела је позитиван пример у коме удружења “Божур” и “Солидарност” која врше дисертрибуцију грантова широм Србије, у својим програмима, имају заступљеност РАЕ популације са 30 процената. **Владимир Цуцић** сложио се са констатацијом Љуана Коке да су Роми колатерална штета у сукобима на КиМ, а дискусију је закључио **Џон Јанг** речима да је после оваквог састанка тешко доносити неке закључке, јер је већ много Акционих планова донето, али мало шта из њих реализовано.

O ROMA NAJUGROZIME

Roma, Askalije i Egipcanja si najugrozime kategorija nasle manusa kotar i Kosova, istakninde ko akava kedimata. Akaja grupa, a najangle o Roma, kola ko procento isi najbuter, suocinen pe dujenca pharimasa – sar manjine i sar nasle manusa.

- Sar posebno ugrozime akaja grupa dikle i o medjunarodna cinilacija (Komiteti za ljudska prava UN sar i Specijalno predstavniko kotar o generalno sekretari UN zako prava kotar nasle manusa), ali i kotar domaca zakonodavstva kola, isto, dikhen e Romen sar posebno ugrozimi nacionalno manjina (Zakoni kotar zastita prava i sloboda nacionalna manjina) - ikaldja ko, agor, i Ljubimka Mitrovic, koja prezentuvindja o stavovja kotar o Predsednistvo UNHCR kotar i Srbija.

PROBLEMJA THAJ SO TE KEROLPE

Sar specificna problemja kotar akaja ugrozime grupa, istakninda pe: nanipe dokumentra, smestaj, sikavibe i readmisija nasle manusen. Ko isto vreme dine pe i preporike sar te resinen pe akala

problemja, so o UNHCR kerdja sar posebno dokumento talo naziv "Analiza polozaja IRL sa Kosova u Srbiji : Zakoni thaj praksa" bichaldja ki Vlada kotar i Srbija i ko averera drzavna organja, sar bi pe nasle manusenge obezbedinela pristup ko osnovna gradjanska, politicka, socijalna i ekonomska prava.

- Uzo akala problemja so o nasle manusa isi len u vezi licna dokumenta, akaja grupa suocime i e diskriminacijaja, nanipe legalno than besibnasko, zbogozivoti ko ilegalna thana, napendjar-en dovoljno i chib, pophareste registruvinen pe – istakninde ki prezentacija, a posebno istakninde o Preporuke 12 i 13 kotar navedime dokumenti.

Nista cikno problemi na kerel ni besipe kotar akaja grupa. Ki Beograd i okolina isi majbut 150 ilegalna naselja, a ki Srbija 600 (50% kotar akava brojo smatrinel pe sar nehigijensko naselje, 35% nane len panji, a 10% romane khera nane len struja). Problemi isi i zoreja delozacije pa adaleske UNHCR, dinja i akale problemiske preporuke (Preporuka14).

Najbut chive kotar RAE na djal ki skola, a 74,6% o dada i o

PREPORUKE UNHCR-A E VLADAKE KI SRBIJA I AVERE DRŽAVAKE ORGANENGE

Preporuka 12:

Nadležna organa ki Srbiji treba te len nitna mere te pozabavinen pe e registracijaja i kotar licna dokumentja IRL Roma, Askalija i Egipcana (RAE) sar bi pe obezbedinela adaleja anglo zakonji lengero priznanibe i makninen o prepreke te saj te korostinen pumare osnovna drustvena – ekonomska prava

Preporuka 13:

Nadležna organja ki Srbija treba te preduzninen sa o mere te sprecinen i te resinen moguca slicaja apatridija maskaro IRL RAE kola nane len dokumentacija

Preporuka 14:

Nadležna organja ki Srbija treba te anen psopisja kotar i delozacija, uskladime e relevantno e medjunarodne standardija, sar bi sprecinena pe prisilna delozacije IRL kola zivinena ko bespravna/ nezvanicna naselja bizo alternativna resenja.

Vlasti treba te obezbedinen o deložacije tena anen o manusa te oven beskucnici i te phagen pe olengere ljudska prava.

Preporuka 16:

Nadležna organja ki Srbija treba te obezbedinen e chavenge kotar IRL RAE potpuno te saj te djan ki skola, i te keren uslovja te saj o chive te skoluvinen pe ki pumari chib. Treba te preduzninen sa o mere te na keren segregacije e cavenca RAE ko skole

Preporuka 19:

Komesarijati zako izbeglice kotar i Republika Srbija treba te del izbeglicka legitimacije savorenge kola irime sekundarno ki Srbija (bizo Kosovo) andro phuvja kaj rodinde azili kana hine sukovi ki Kosovo, jel si interno raselime ki pumari phu

daja pumare chaven na pisinen ki skola, so kerel baro problemi (Preporuka 16).

Odbime azulantska manusa kotar i Zapadno Evropa, kerol posebno problemi.

BIZO PRESTAVNIKJA KOTAR I DRZAVA

I ako uredno vikinde pe ko akava izuzetno vazno sastanko, kaj vakerdja pe kotar but bare problemja e nasle manusenge-re Roma, Askalije thaj Egipcjanja, niko kotar drzavake prestavnikja na hine.

Na hine ni kotar Komesarijati zako izbeglice ni kotar Koordinacioni centar. Ko jek trenutko o **Dzon Endrju Jang** sefi ki sluzba zaki pravno zastita kotar UNHCR puclja pe savo numeri kotar telefoni te irinol e drzavako te vikinol nekas te sunel akala problemja .

Sar god, UNHCR ka insitirinel pale akaja kategorija raseljenicko te ovel ola pumare pravaa i sa aver kola si raselime vakerdja o Jang.

O manusa so nasle kotar i Kosova i arakle zastita ko avera evropska phuvja, zoreja irinenpe. UNHCR del zor so pe akad-jukha irinen o manusa. UNHCR smatrinel da akasavke irinaba ko sekundarno raseljenje (Srbija) nasle manusenge na tromal t cinavel pe raseljenicko statusi (Preporuka 19). Savet Evrope ki preporuka kotar i Parlamentarna skupstina, isto, del smernice e phuvjenge kola bichalen e manusen ki Srbija ko pogledi sar sprovodinel politika kotar iribe i reintegracija.

O ROMA SI KOLATERALNA STETA

“O roma si najbari kolateralna steta ko sukobja ki KiM”. Akale lafjenca pocnindja po izlaganje o **Ljuan Koka**, sefi ko Sekretarijati zako sprovodiba Nacionalno strategija e romengeri uzi Sluzba za ljudska prava kotar i Vlada Republike Srbije.

O Koka istaknindja da o roma nigde na ucestvuvinen, nista na pucen pe, a dok hine sukobi ki Kosovo navise nasalde i dozivinde jek najbaro egzodusi ko 20 veko.

“Dji akana priblizno hiljada Roma nasilno irime, uglavnom kotar i Nemacka.

Prema o procene preostala 50 -100 hulade Roma kotar avera phuvja si kotar i kategorija kola si predvidime zaki readmisija”, istaknindja o Koka. Ov izrazindja bare ocekivanja kotar i konferencija so ka ovel ko Oktorbri ko Beogradu zako IRL, koja palo leskero dikiba ka ovel jek centralno tema okotar i readmisija e Romengeri.

O Koka vakerdja i kotar akciona planja kola sukar kerde pe, ali na sprovodinen pe. Najangle ljicna dokumenta, zdravstveno zastita, bucake o Roma kotar Kosova te integrisinen pe ko obrazovno sistemi, stanbeno problemi i chelalo informisiba e Romengo.

I KI KOSOVA ISTA PROBLEMJA

Marie Hesselholdt, kotar UNHCR Pristina, sar polazno i osnovno problemi sar te resinen pe i avera problemja dikhel te lacharen pe o licna dokumentja. UNHCR ki saradnja pe partnerjenca ko 2006. bers registruvindja 1089 RAE, a ko akava bers djiko Maj o masek 982 manusen. Ki inicijativa akalakeri organizacija preporucinde te o opstine ki Kosovo pokazinen vise fleksibilnost i ukljucinen pe ko

akava procesi, ali dji akana nane bare rezultatja. Istaknindja oj.

Sar pozitivno primeri, navedindja so disave opstine oslobodindje pokiba takse zako RAE kola mangel te registruvinen pe. UNHCR Kosobaki ka kerel buci i dalje te ostvarinel pe cilja. Najangle, te olaksinel i registracija zako RAE, ali i te omogucinel te saj i avera prava o manusa te ostavrinen sar gradjanja Kosovake.

Hesselholdt na hine la podacja kobor manusa irinde pe ki Kosova, ali o predstavniko kotar o Ministarstvo zako zajednice i povratak **Dragan Djurdjic** ikaldja o planja kotar o ministarstvo vakerdja so ¼ kotar o lengero budzeti odvojime zako iriba ki Gnjilane, a 20 ki vucitrn. Ministarstvo bi pomogninela i individualno iriba te pomogninel ole o UNDP Kosovako.

TE RODEN PE INSTITUCIJONALNA RESENJA

E zakljucjenca kotar sastanko so organizovindja o Forum raseljenih Roma ki Beograd ko Maj o masek, upendjardja o Mensur Haliti. Naglasindja so o problemja kotar Roma mora te resinel pe institucionalno. Okrugli stokedindja e manusen kotar drzavna institucije, medjunarodna organizacije, i civilno drustvo, a diskusije hine fokusirime ko specificna potrebe e Romengere IRL i ko moguca modelja sar te ukljucinen pe ki Dekada Roma.

Glavna zakljucja kotar akaja konferencija prosledime ko drzavna institucije, medjunarodna organizacije i ko prestavnica ko civilni sektor.

Ki diskusija, koja prhavdja pe palo o Haliti so vakerdja, **Rade Ciric**, o predstavniko kotar Centar za Humane resurse, clanica Unije insistirindja ko pravo ko iriba RAE. A ov na ovela sa dok prestavnika kotar akaja populacija na oven ko opstinska radna grupe i ko avera forumja kaj anen pe odluke kotar o iriba, vakerdja o Ciric. Sa dok avera manusa vodinen racunji kotar olengero iriba o khera ka keren pe talo dalekovodja i ko avera bisuze thana.

Radmila Vulićević, kotar udruženje „Srećna porodica”, istaknindja so kana vakerol pe kotar akala problemja e Romengere mora te vakerol pe ii kotar nasvaljipe, nasilje ki porodica djiko nadjandipe i naobrazuvipe. **Slavica Milunović** navedindja jek pozitivno primeri so

RAE KO BROJA

Kotar ukupno 206.879 raselime manusa ki Srbija, registruvime RAE isi lica u Srbiji, 22.345, so prestavljinel 11 procenti kotar ukupno numeri raselimeskoro. Najbuter isilen ki Beograd i okolina i ki Subotica. Ki Kosova so isile podacja o Ministarstvo za povratak irinde pe 1.750 Roma i 4.165 Aškalijska, kotar ukupno 16 hiljada irime manusa, so prestavljinel gotovo 40%. O Budzeti so kerdja pe zako povratak RAE ki Kosova zako akava bers ikljol 1.850.000 evra.

Zanimljivo si te istakninel pe so samo svako selto Rom nakafel 60 godina, a samo 0,3 % isi len viso skola.

kerel o udruženje „Bozur” i „Solodarnost” so den grantovja ki celi Srbija i ko lengere programja isi 30% roma. **Vladimir Cucić** slozindja pe e Ljuanija i leskeri konstatacija so o Roma cace hine Kolateralna steta ki Kosova kana hine sukobja. I diskusija phandlja o **Dzon Jang** lafjenca da pali akasavki diskusija pareste saj te anen pe zakljucja jek but planja nande pe a hari pe kerdja.

РУСТЕМ НУРКОВИЋ, ПОТПРЕДСЕДНИК СО ПЕЋ

ИМАМО АМБИЦИОЗНЕ ПЛАНОВЕ ПОВРАТКА

“Људи дођу, буду неко време овде, па се поново врате у Србију или Црну Гору. Поручио бих тим људима, и преко ваших новина, да када се одлуче на повратак да то ураде свим срцем. Да буду искрени и да остану у местима у која су се вратили. Знам да је тешко, пре свега због егзистенцијалних проблема, али није само њима. Тешко је свима нама који живимо овде”, истиче, Рустем Нурковић.

До пре неколико година, повратак у општину Пећ, био је незамислив за више десетина њених прогнаних становника. Пре три године, општина је званично почела да подржава повратак, а на чело Општинске радне групе за повратак именован је **Рустем Нурковић**, потпредседник Скупштине општине, кога смо посетили у његовој канцеларији у Пећи.

- **Молимо Вас, да нам, пре свега, прокоментаришете тренутно стање по питању повратка и заинтересованости општине Пећ да потпомогне овај процес?**

Ситуација у Пећи је сада много боља него што је била претходних година. Посебно је добра у задњој години, а поправља се ситуација и за мањинске заједнице. Напредовали смо у слободи кретања, образовању, изражавању на матерњем језику. Можемо се кретати где год хоћете без проблема и у то вас могу уверити људи који су се вратили у Бело Поље, Љевошу, Сигу, Брестовик. Они тргују, долазе слободно у град, својим колима без пратње. Значи, приче које се преносе да нема живота у Пећи за мањинске заједнице, да се не може слободно кретати, нису тачне, ја вас уверавам у то. Највећи проблем је економски развој, Пећ је позната као индустријски град, али нам је сада индустрија на нули. Од свих фабрика ради само пивара и то са пола капацитета.

РИЗИЧНО НА ПОЧЕТКУ

- **Пре неколико година тешко да се могло говорити о ситуацији какву нам Ви сада представљате?**

До пред две, три године, било је и ризично радити на повратку. Још се нису биле спустиле тензије након страшних сукоба и због тога је било тешко радити на враћању расељених било које заједнице. После мартовских збивања 2004. године, председник општине и општински администратор UNMIK-а, одлучили су да ја председавам радном групом и да се ја директно бавим питањима повратка. Прихватио сам то као изазов и рачунам да то доста добро обављам, а жеља ми је да помогнем људима да се врате на своје и да помогнем мањинским заједницама, јер

НАЈБОЉИ

“У задње две године општина Пећ је, по подацима UNHCR-а Косова, по питању повратка, проглашена најбољом на Косову. У претходној години, имали смо преко 450 повратника, у прошлој 270. У овој години имамо планирано доста активности око повратка па се надам да ћемо и даље бити међу најбољима”, прича Нурковић.

сам управо на овом месту захваљујући гласовима тих људи.

- **Поменули сте 2004. годину. Срби повратници у Бело Поље, рубно насеље града Пећи, не памте је по добром.**

Повратак у Бело Поље се радио без сагласности општине. Значи, у 2003. години, општина још није прихватила повратак, а посебно не колективан, какав се десило у Белом Пољу. Испоставило се да је општинско руководство било у праву, јер се по повратку расељених у Бело Поље, десило њихово страдање. Спаљене су им тек изграђене куће и десило се то што се десило. На срећу, нико од повратника није страдао. Касније смо прихватили тај повратак и све куће које су оштећене у мартовским збивањима 2004. године, општина је реконструисала.

- **Каква је тренутна ситуација у Белом Пољу?**

Тамо је урађено 72 куће. Поправљени су делови пута. Сада је у току имплементација једног пројекта програма Mercy Corps. Добиће нови водовод који ће снабдевати цело село. Општина је дала посебан аутомобил који децу из Белог Поља редовно вози у школу у Гораждевац. У преговорима смо са Милом Васићем, једним од повратника у село, да покрене производњу меса, што је он радио и пре ратних догађања, која би запошљавала десетак лица. Покушавамо и да му ослободимо једну од његових кућа у граду где би се ти производи продавали. Међутим, највећи проблем је у томе што је већина од изграђених кућа празна, а у онима запоседнутим углавном се налазе особе старије доби.

УСПЕШНЕ АКТИВНОСТИ

- **Можете ли да истакнете неке успешније повратке у Вашој општини?**

Сига, Брестовик, Љевоша су најбољи пример повратка на целом Косову. Тај пројекат је финансирала италијанска влада. У старту су дали 3,5 милиона еура. За изградњу 110 кућа. Касније је Европска перспектива издвојила средства за још 30 кућа. Сада у том делу општине имамо 140 изграђених кућа. Сви корисници су потписали да су задовољни са оним што је урађено. Нажалост, ни све те куће нису усељене. А када би свих 140 кућа биле пуне ми бисмо само на том простору имали 400 становника. Школа би била пуна и не бисмо имали проблем да децу, као што сада радимо, транспортујемо до Гораждевца. Да не говорим да би се за толики број становника много лакше могла тражити и добити донација за изградњу одређених производних погона или мини фарми. Тиме би повратници имали решену егзистенцију, што је, у овом тренутку, на Косову најбитније.

- **Каква је ситуација са повратком других етничких заједница?**

Желео бих да истакнем повратак Рома, Ашкалија и Египћана и то на две локације. У насељу "Адем Таћи" враћено је 13 породица овде у Пећи и 7 породица у Ђаковици. То је заједнички пројекат који је урађен са ИСМС и ТНВ. Урадили смо и један изузетно квалитетан повратак у насеље "7. септембар", које је саставни део града према Витомирици. Враћено је 25 породица РАЕ, и то је један од пројеката који је одјекнуо и поправио утисак код људи који желе да се врате. Углавном су сви задовољни, људи раде.

ОБЕЋАВАЈУЋИ ПЛАНОВИ

- **Поменули сте повратак у град. Мали број Срба тренутно живи у Пећи.**

Што се тиче самог повратка у град, не можемо да изразимо задовољство постигнутим. Индивидуално се вратило само шест породица. Помогли смо им преко Данског савета и других организација да санирају оштећења. Само колективни повратак уз подршку свих структура може побољшати слику о наведеном проблему. Ми управо радимо на реализацији два таква пројекта. Повратак у Патријаршијску улицу и рубно насеље града Лазовиће, који би требало да се десе ове године и то ће сигурно позитивно изменити слику о повратку у град.

- **Можете ли нешто више да нам кажете о томе?**

Први већи колективни повратак у град биће у Патријаршијску улицу и њену околину. Предвиђено је да почне изградња кућа за 39 породица. Ми смо обишли све заинтересоване људе у Краљеву, Београду и другде где живе расељени и конкретно разговарали о обнови сваке куће. Ових дана ће почети реконструкција њихових домова. Проблем је што нема баланс компоненте, а имамо три породице које живе у српским кућама и које стварно немају где, јер не поседују своју имовину. Њихове су куће спаљене и због тога сада тражимо донаторе да помогну да их збирнемо.

- **Требало би да се крене и са реализацијом повратка у Лазовиће.**

Повратак у Лазовиће ће бити један од успешних повратака. Први нацрт концепт документа је урадила Унија, не само за њих него и за Црни Врх. Дански савет за избеглице (ДСИ) је

ПОРУКА

"Желим да поручим да сви они који су искрени, који желе да живе на Косову, да могу да се врате и да је све ово што сам вам рекао истина. Јер сам ја човек задужен за повратак, а повратак је веома одговоран посао и не бих желео да неком направим штету, када дође овде, да не буде онако како сам рекао. Значи, тачно је имамо слободу кретања, имамо могућност за школовање и могућност да живимо, с тим што морамо бити активни, морамо сами помоћи себи. Нека су нам добродошли сви који желе да се врате", пожелело је Нурковић расељеним.

добио донацију и расписан је тендер за изградњу 15 кућа, тако да очекујемо да радови крену врло брзо. Добро је да на овом пројекту постоји баланс компонента, тако да ће осим наведених кућа за Србе бити изграђене и две за Албанце и једна за Бошњака, јер смо хтели преко овог пројекта да и њима помогнемо, а они су радо прихватили повратак српске заједнице у Лазовиће.

- **Има ли у плану још неких пројеката повратка?**

Поменуо сам већ Црни Врх, а Унија припрема и концепт документ за Накло. Надам се да ће до следеће Општинске радне групе бити готов, јер је доста људи изразило жељу за повратком у ово село. Усвојили смо и пројекат за повратак у Витомирицу. Први концепт документ за Витомирицу обухвата 33 породице већином из Црне Горе. Други пројекат који ће радити ИОМ обухвата 25 породица расељених у Србији. Желимо да то буде мултиетнички повратак, Срба, Бошњака, РАЕ, како не бисмо правили посебне концепт документе за сваку заједницу појединачно.

ЕКОНОМСКА КОМПОНЕНТА

- **Да би повратак био одржив, неопходно је, осим изградње кућа, овим људима, омогућити да од нечега живе.**

Економска ситуација је доста тешка и немамо могућности да упослимо људе, јер у општини Пећ има преко 26 хиљада незапослених. Због тога од организација тражимо да и у економској компоненти испрате повратак, како би он био одржив. У Сигу и Брестовик, Влада Косова је поклонила два велика трактора како би повратници могли да обрађују земљу. Сви су добили и неки други вид помоћи, мотокултиватор, краву, свиње, тако да могу од нечега да почну. Један повратник добио је грант од 4 000 еура, отворио продавницу и сада остварује доходак, сигурно већи него што би имао плату да ради у граду. Недавно смо отворили пијацу у Витомирици, 18 тезги и све понудили људима из мањинских заједница. Нажалост, нисмо имали довољно кандидата који су желели да узму све те тезге. Јесте економски проблем велики, али ни он није такав због којег треба одустати од повратка.

- **Да ли постоји било који вид културних активности?**

У Витомирици имамо културни центар. Овде становници Сиге и Брестовика могу користити и библиотеку и Интернет-центар. Имамо фудбалски клуб који се такмичи у другој лиги Косова, а господин Љубо, који је некад био тренер у том клубу, долази веома често и помаже у организацији тренинга.

Разговарао: Жељко Ђекић, Фото: Златко Маурић

РЕПОРТЕРИ БИЛТЕНА У ОБИЛАСКУ ГРАДА ПЕЋИ И ЊЕГОВЕ ОКОЛИНЕ

ТЕШКО, АЛИ ПРЕЖИВЉАВА СЕ

Непосредно по завршетку разговора са Рустемом Нурковићем, потпредседником СО Пећ, екипа Билтена, заједно са представницима ЦХР-а и ГКИМ-а упутила се у краћу шетњу градом. Обишла је повратничко ромско насеље "7. септембар" и Витомирицу. По повратку у Пећ, након шетње корзом, ручка у једној од многобројних ћевабџиница у центру и дегустације добрих колача код "Пеливана", затим, покушаја обиласка породице Фатић, упутила се ка Белом Пољу, у два наврата спаљеном српском селу, 1999. и 2004. године. Али, пођимо редом.

Чекајући потпредседника испред зграде општине, користимо прилику да направимо неколико снимака за Билтен. Истовремено, наш камерман "хвата" кадрове града за прилоге који ће се касније, захваљујући разумевању Информативне службе УНХСР-а у Београду, емитовати у телевизијској емисији "Повратак".

СВЕ ЈЕ ИСТО.....

На први поглед нема видљивих промена. Могло би се слободно рећи - све је исто само "њих" нема -. Ипак промена има. Пре свега у називима улица и зграда. Некадашњи хотел "Метохија", преименован је у "Ројал", а ниједна улица није задржала своје старо име.

Уместо "Метохије" - "Ројал"

Изразећи из општине Нурковић гласно разговара са неким познаницима на српском, односно бошњачком језику. Чини се уобичајено, иако нам се на тренутак учинило, да је пожелео на лицу места да нам потврди тезу изречену током интервјуа, да се у Пећи може слободно говорити свим језицима. Било, како било, са потпредседником, као возачем, "наоружани" камером, фотоапаратом и новинарском бележницом, крећемо ка првом циљу, ромском насељу "7. септембар".

ТЕШКО ЈЕ, НЕМА ПОСЛА

Ово насеље налази се пар километара удаљено од центра града на путу ка Витомирици. При самом доласку приснији однос са мештанима, овог насеља уз град, омогућује нам

ИНКУБАТОР ЦЕНТАР – ПРОЈЕКАТ ЗА ЕКОНОМСКИ ОДРЖИВ ПОВРАТАК

Новинарска екипа Билтена на овај пут ишла је са **Браниславом Скробоњем**, генералним секретаром удружења "Глас Косова и Метохије" (ГКИМ) и **Радетом Ђирићем**, координатором Центра за хумане ресурсе из Београда. Они су **Рустема Нурковића**, потпредседника СО Пећ, упознали са пројектом одрживог повратка који је намењен свим становницима пећке општине, како повратницима, тако и пријемној заједници. Циљ пројекта је да кроз рад и обуку оствари базу за самофинансирање и самоодрживост Центра и тако допринесе, како ублажавању незапослености, тако и економском побољшању положаја становника пећке општине.

Нурковићев ауторитет, али и добра конверзација на ромском језику **Радета Ђирића**, координатора Центра за хумане ресурсе. Како то већ бива, када дође неко непознат, за неколико минута, мештани читавог насеља окупљају се око нас. Импонују они најмлађи, деца. Својим шармом и лепотом. И док је већина закупљена разговором са општинским званичником и ништа мање активним представником ЦХР-а, који их пита о школовању деце, доступности институција, здравственој заштити, повлачимо се у страну и бележимо краћи разговор са **Рамаданом Беришом**, једним од повратника.

"Имам 42 године, био сам расељен у Подгорици. Дошао сам овде пре шест - седам месеци. Направили су ми кућу, дали две краве. Добро су нам дошле, дају млеко, али немамо чиме да их

У ромском насељу "7. септембар"

"ОБЕЛЕЖЕН" ДАН МЕДИЈА

Док је снимала кадрове у Белом Пољу, нашу екипу је пресрела патрола румунског KFOR-а. Наизглед рутинска контрола, претворила се у четрдесетпетоминутно озбиљно испитивање. Осим новинарске легитимације, писцу ових редова тражена су и лична документа, а проверавани су и матични број, датум и место рођења. Тек доласком вишег официра из штаба ове јединице, разрешена је доста затегнута ситуација. На крају, уз поздрав и смешак, официр је новинару вративши документа честитао рођендан, који се, чисте ли коинциденције, поклопио са светским Даном медија.

хранимо. Кад смо се вратили добијали смо пет месеци помоћ у храни, али сада више не", кратко, Рамадан нас упознаје са стањем у насељу. На питање како се сада сналазе, одговара:

"Тешко, нема посла. Не радимо нигде. Имам четири члана породице, жену и два детета. У град могу да идем слободно, немам проблема, нико ме ништа не пита, али је највећи проблем то што нема посла".

Најмлађи становници насеља

Обавезе нашег домаћина, пожурују нас, да што пре кренемо ка Витомирици. Излазимо из насеља. Нурковић нам прича да проблема има и да то није спорно, али да је много труда и времена уложено да се становници овог насеља, који су већином били смештени у Црној Гори, поново врате овамо.

ВИТОМИРИЦА, БОШЊАЧКА

Крећући се ка Витомирици поново се дотичемо питања права мањинских заједница, пре свега у области запошљавања.

"Не можемо тражити да ми из мањинских заједница сви радимо, ако нас на подручју општине има само 5,6 процената. Не сме се заборавити да је 25 хиљада Албанаца незапослено. Ипак, у цивилној служби наше општине, ради 18 припадника мањинске заједнице. Три Србина раде у потканцеларији у Гораждевцу и примају општинску плату. Имамо запосленог по једног Рома и Египћанина. Остали запослени су Бошњаци, с обзиром да смо се ми први интегрисали у косовско друштво, јер већина нас је остала овде. Због тога имамо један број мало више запослених, али стоји стално отворен конкурс за све

мањинске заједнице у КПС-у, служби КЗК, значи тамо можемо добијати посао. Седамдесетак Бошњака запослено је у КПС-у. Такође и три Србина. Значи, има могућности да живимо и да радимо. Социјално је могуће регулисати уколико испунимо критеријуме као и већинска заједница. Оно нажалост, није много велико, креће се од 35-70 еура. А сви који имају преко 65 година могу само с личном картом регулисати пензију без обзира да ли су радили или нису. Пензија је доста мала, 40 еура, али је може добити свака особа која напуни 65 година живота",

Витомирица, центар

прича Нурковић, напомињући да су у Витомирици Бошњаци већинско становништво, али да сваким даном има све више Албанаца, који углавном купују напуштена српска имања.

Реч по реч и стижемо до Витомирице. Са леве стране, на улазу, израњају "скелети" уништених српских кућа. Иако има доста планова око повратка, мали број њих се реализује. У Витомирици се, ни након осам година од егзодуса, није обновила ниједна српска кућа. Неки други објекти јесу. Виде се нови погон, стоваришта. И добро је да је тако. Улива наду да ће и другима, бар куће обновити.

Стижемо у центар. Пажњу заокупљају импозантни споменик, Дом културе, полицијска станица и тек отворена

Раде Ђирић (ЦХР) и Бранислав Скробоња (ГКМ) у центру Паћи

пијаца. Продавци нам кажу да још увек нема промета, али се надају да ће пијаца заживети. У то нас уверава и Нурковић, који са представницима ЦХР-а и ГКИМ, "мерка" пригодан простор за реализацију пројекта, запошљавања стотинак лица, који су, у име Уније, предложиле ове две организације.

Недалеко од центра "штрчи" звоник православне цркве. Није уништена, бар не споља. Гробље у њеној околини зарасло у коров, капија разваљена. Нурковић нам прича да је у више наврата покушао успоставити контакте са мештанима који су избегли одавде с циљем да се гробље среди. Нудио је, каже, и личну помоћ у решавању овог проблема, али до сада ништа није урађено по том питању. Између осталог, истиче он, и због недовољне ажурности представника српске заједнице. У нади да ће се нешто позитивно десити у решавању овог проблема, али и да ће се Срби и Црногорци који су напустили Витомирицу вратити на своја имања, растајемо се од Нурковића, нашег привременог домаћина. Крећемо ка центру Пећи, с питањем: Постоји ли, заиста, слобода кретања, ако немате баш никакву пратњу?

ШЕТЊА КОРЗОМ

Колега из ГКИМ-а добро познаје град. Уосталом и супруга му је одавде. Обилазимо већи део Пећи. Најпре колима, а потом и пешке. Рано поподне. Корзо препун младих људи. Док средњошколци углавном шетају, они мало старији седе испред многобројних кафића и ђевабџиница. Крећемо у посету породици **Фатић**, која се прва вратила у Пећ. И то у сами центар. На корзо. Међутим, све остаје само на покушају. Након вишеминутног лупања на улазну капију, осећајући се при том помало нелагодно због скретања пажње посетилаца оближњег кафића, нико нам није отворио. Да ли из страха, или због тога што нисмо били најављени, или нас можда, због прегласне музике из оближњег кафића, нису чули. Одговор ћемо морати сачекати до неке друге прилике.

Мирису роштиља већина екипе није могла одолети. Улазимо у једну од многобројних ђевабџиница с дозом несигурности. Чекајући оброк, започињемо разговор на српском језику. Довољно добар разлог да се пажња читаве кафане усмери ка нама. Смањујемо интензитет разговора, али осећај да неко

Хотел "Корзо"

"прати" сваки наш покрет никако није могао да нас напусти. Бар не писца ових редова. Ни то није била препрека да након укусног obroка, пређемо преко пута, како бисмо се засладили колачима у "Пеливану". Овде, у много опуштенијој атмосфери, у објекту који 30 година није променио изглед, разговарамо с продавцем на чисто српском језику. Након попијене бозе напуштамо Пећ. Бар њен строги центар. Наредна дестинација је Бело Поље.

Прелазећи Бистрицу, путем који води поред бивше Више комерцијалне школе, сада, како нам рекоше, Факутета бизниса, затим Градског стадиона, стижемо до некадашње касарне "Миладин Поповић", чија је ограда граничила са имањима мештана Белог Поља. Од некадашњих зграда касарне није остало ништа, исто као ни од старих кућа Белог Поља. Само је починилац био различит. Сада су у кругу касарне подигнуте нове зграде, а у селу нове куће. Само све је то некако другачије. Неприродно, вештачки, без осећаја.

НЕ ПЛАШИМО СЕ

Да подсетимо први колективни повратак у општину Пећ, започео је пре четири године и то баш овде. Огромна жеља да се поново нађу у својим кућама мештане села није напустила ни након мартовских догађања 2004. године, када су им тек изграђени домови, поновно уништени до темеља. А они само захваљујући присебности једне храбре Американке, како нам рекоше, једва остадоше живи. Поново је изграђено 72 куће, али број оних које смо затекли у селу је упола мањи. Углавном старији људи. Ништа чудно, ситуација је слична и у другим повратничким срединама на Косову и Метохији.

Мали је број младих. На прсте да се преброје. Тек понеко, кога је сплет околности натерао да живи овде. Управо породица **Гордане Павловић**, самохране мајке троје деце, најочитији је пример. Ова храбра жена није напуштала КиМ, а 2005. године, након што јој је изграђена кућа из средстава Координационог центра, смогла је снаге и храбрости да своју децу, **Јелену** (21), **Милана** (18) и **Јовану** (14) доведе овде. Није задовољна. Каже да јој једна соба није изграђена, а струја није разведена како треба.

"Од када сам ја овде нисмо имали никаквих проблема. Шта ће бити не знам. Не плашимо се. Само што има слабо народа. Деца ми немају друштво. Само њих троје су ту. Досадно је деци", прича Гордана, гледајући бесциљно према падинама Карагача.

АМБУЛАНТА

Води нас до суседне куће где је смештена приручна амбуланта. Медицинске сестре Драгана и Злата мењају се сваких 15 дана на дежурству које траје 24 часа. По потреби долази и лекар из Дома здравља у Гораждевцу.

Са констатацијом да је мало младих у селу и да је највише оних старијих, слаже се сестра **Злата Баћевић**, коју смо упитали колико тренутно људи борави у Белом Пољу. "Има их тренутно 35-40. Неки дођу, па оду, али углавном овај број не варира много. Овде је стварно тешко живети, народ нема од

Баба Велика телефонира

ЗАХВАЛНОСТ

Сестра Злата се посредством нашег Билтена хтела захвалити Министарству за здравље Владе Србије, што су је послали овде да мештанима пружи најосновнију помоћ. Такође, санитарском особљу италијанског KFOR-а, које им често изађе у сусрет, нарочито код хитних интервенција, када нема времена да стигне лекар из Гораждевца.

Иако немају никакву сарадњу са амбулантом и болницом у Пећи, Злата истиче случај када су једног од мештана, коме је позлило пре две године на Бадње вече, сместили у Пећку болницу. Иако се тамо сваки болнички дан плаћа, овог човека су након неколико дана лечења отпустили опорављеног, а да му нису наплатили ништа. Гест, вредан хвале.

чега да живи. Никаква примања немају. Нико није запослен", одговара Злата и без постављених потпитања, "оправдавајући" изостанак својих сународника у селу.

Ни њој није лако, каже. У Крушевцу, где је тренутно расељена, живи као подстанар, са супругом и троје деце. "Они би исто желели да дођу овде, али нам кућа није изграђена. Две године радим овде и многе организације су ми обећавале помоћ у изградњи куће, али од тога још увек нема ништа. А овде смо, пре прогона, имали кућу и посао. Радила сам у болници до 1999. године, у Центру за хемодијализу", прича Злата. Питамо је, да ли има интервенција и шта овим људима значи медицинска помоћ?

Прва помоћ - Злата Баћевић и Гордана Павловић

"Много, јер овде имамо доста старих особа, већином болесних. Измерим им притисак, поделим лекове, дам савет. И то овде много значи. А да им Злата и Драгана, злата вреде уверавају нас и најстарији мештани села.

НЕ ДИРА НАС НИКО

Њих неколико окупило се пред кућом **Љубомира** (74) и **Митре**(75) **Баћевић**. По српском обичају питамо их најпре за здравље. „Болесна сам од срца, реума стегла. Сестре нас обилазе, доносе нам редовно лекове. Имамо и лекара. Сада се ево плаћају лекови, а досада нису“, прича нам Митра. Ни Љубомир нема речи хвале по питању сопственог здравља.

"Имао сам један инфаркт, трећи месец како смо избегли. Од нервозе. Био сам дуго у болници, углавном прошао сам без операције. Остао сам без свега. Кућа ми је била 105 квадрата,

а направили су ми викендицу. Ово је викендица, није кућа и да буде све како треба немам где да доведем породицу. Мало је то", показује Љубомир у правцу куће. Са болести прелазимо на друге теме, нимало ведрије. "Ускоро ће се напунити две године да смо дошли. Били смо у Горњем Милановцу. Породица нам је и даље остала тамо. Куће тамо немамо, плаћамо станове. Имам четири сина, ни један нема кров над главом. Претурамо се некако. Дошли смо овде, сијемо помало баште и тако. Немамо сада никакву помоћ. UNMIK што ми даје 40 еура. То исто шаљем у Србију и плаћам тамо стан. Један син ми само ради, други нико. Радо би да се врате, али некако још није стање како треба. Дај Боже, да буде мирно, да буде слободе па да се сви вратимо. Земље имамо прилично, шест хектара", наставља Љубомир.

А бака ко бака, ужелела се деце, унука а, како каже, највише осам прауника. "Двадесет осам чланова, од нас двоје", поносно ће Митра.

Не плаше се кажу, KFOR их редовно обилази. "Опет, није лоше, не дира нас нико, не могу да лажем, да рекнем да ме неко

Велика Јашовић, Злата, Митра, Љубомир и Милета Баћевић, и Златко Маврић

дира. Богами није истина", одлучна је бака Митра. Баки Велики Јашовић помажемо да ступи у везу са рођацима, иначе нашим познаницима. Прича нам да јој кућа и поред обећања КЦ није изграђена, а живела би овде и "под најлоном". Опраштајући се од мештана Белог Поља питали смо их шта би у овом тренутку највише пожелели. "Кола, да можемо да одемо до Гораждевца, Грачанице и Митровице, то нам је најпотребније", одговорили су скоро у глас.

Шта рећи на крају? Нека им је Бог у помоћи и нека их бар здравље послужи.

Забележили: Ж. Ђекић и З. Маврић

ВЛАДА ДА СЕ ПОЗАБАВИ

"Мештани долазе и одлазе. Треба да се једе, а немамо никакву помоћ. На овај начин, ако они горе мало не окрену главу, овде нико не може да остане. Људи напуштају село. Донесу торбу и док има у торби, ту су. Када нестане, бегај. Да се заради, нема где. Динар негде да се узме, не може. Да се једе мора. Зидови се не једу. Право да ти кажем, отворено, наша Влада би требало мало да се позабави са тим. Ако мисли да задржи народ овде, ако се настави овако да ништа не дају, овде нико остати неће. Трудимо се ми, сејемо башту, преживљавамо, само докле.", износи своје утиске Љубомир Баћевић, о одрживом повратку и ситуацији у селу.

РЕПОРТЕРИ БИЛТЕНА ДВА ДАНА БОРАВИЛИ У ДРАГАШУ НАЈНЕРАЗВИЈЕНИЈОЈ ОПШТИНИ НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

ПОВРАТАК ЈЕ МОГУЋ - КАКО ОПСТАТИ?

Драгаш је мултиетничка општина, смештена на крајњем делу КиМ, састављена од две целине, Опоља у коме живи већинско, албанско становништво и Горе, где живе мањинске заједнице, Горанци и Бошњаци. Пошто скоро није вршен попис, претпоставља се да тренутно овде живи између 30 и 35 хиљада становника, од којих су, према речима општинског службеника за повратак, њих десетак хиљада припадници мањина.

На 13-ом километру пута од Призрена према албанској граници, скреће се лево, па затим уз брдо кривудајем, али добрим асфалтним путем иде се према Драгашу. Након двадесетак километара излазите на висораван од преко 800 метара надморске висине. А након петнаестак минута вожње стижете у Драгаш, административно седиште најјужније општине на Косову и Метохији.

Непосредно по доласку у ову средину, примили су нас општински службеници за повратак **Везаип Кајкуш** и **Фитим Спахиу** и упознали са процесом повратка у овој општини (садржај разговора са њима можете прочитати на наредним страницама Инфо Билтена).

ПОДРЖАВАМО ПОВРАТАК

Захваљујући љубазности Везаипа Кајкуша, били смо у прилици да на кратко попричамо с **Беџетом Џељадином**, председником Извршног већа Скупштине општине и **Сабидином Чуфтом**, потпредседником општине из редова мањина.

“Ми подржавамо повратак и зато имамо велики успех у том процесу. У задње четири године, у општини Драгаш, нисмо имали ни један међунационални проблем. Зато позивам све породице које су напустиле своје огњиште да се врате јер ће их већинска заједница дочекати без икаквих проблема, а

Беџет Џељадин, председник ИВ СО Драгаш

општинске власти пружиће им неопходну помоћ. Што се тиче безбедности и слободе кретања, ми смо на том пољу, од свих општина на Косову, највише постигли. Код нас то више није проблем и не правимо разлику ко је Албанац, ко је Горанац, а

ко муслиман”, истиче Беџет Џељадин.

С његовим мишљењем, да већинска заједница има жељу да прихвати потенцијалне повратнике, сложио се и Сабидин Чуфта, потпредседник општине.

Сабидин Чуфта, потпредседник СО Драгаш

“Овде имамо међународне владине и невладине организације које се баве и помажу повратак, изградњу кућа и неке бизнис пројекте. И то је добро. Међутим, основна препрека је хронична економска неразвијеност, уствари немогућност одрживог повратка. Ми и данас имамо људе који напуштају ово подручје из економских разлога, не само припадници мањинске, него и већинске заједнице. Повратак је могућ, али како опстати? Ту морамо тражити шансу и указати и међународној заједници, свим косовским институцијама и онима у Србији, да посете Драгаш и да помогну ову заједницу. Да створимо услове како би не само повратили људе, него им створили услове да опстану. Ако овим темпом наставимо да сви хвалимо, да је Драгаш најбољи у повратку, да има најбољу климу у разумевању између две етничке заједнице, а нико економски не подржи Драгаш, ми ћемо сутра, са ових простора, имати исељавање изазвано економском ситуацијом. Кад су ме једном питали да ли у Драгашу има слободе кретања за припаднике мањинских заједница, рекао сам да у Драгашу постоји само слобода лутања по улицама, јер нико не ради. Докле ће то да траје, ја не знам, али се прибојавам да ако под хитно не створимо неке услове да се људи запошљавају, Драгаш ће у најскорије време бити једна еколошки чиста, али празна средина без људи.

У ПОСЕТИ ПОВРАТНИЦИМА

Након разговора са општинским званичницима, у пратњи општинског службеника за повратак, кренули смо у обилазак повратничких породица смештених у градском насељу Љубошта.

Ризвани Велија, са женом и троје деце, привремено уточиште пронашао је у Београду. Каже да је живео у тешким условима и да је захваљујући разумевању Општинске канцеларије за повратак и UNDP-SPARK програму, дошао до крова над главом. Истина, кућа није велика, 45 квадрата, али за подстанарску

Породица Велија Ризванија пред новоизграђеном кућом

собицу у којој је живео у расељењу, она представља право богатство. Прича нам да је презадовољан, али не заборавља да се захвали свим онима који су му помогли.

Велија је решио свој проблем и за разлику од многих других имао срећу да се и он и супруга запосле. Тако да је ово један од ретких примера који се може назвати одрживим повратком. Нажалост, има много људи који су се вратили и чекају на нешто овако.

“Процес повратка не стаје, перманентно тече даље. Имамо нове захтеве за изградњу кућа и покушавамо свима помоћи, али то не зависи од нас, већ од донатора”, прича нам Везаип Кајкуш, док крећемо у обилазак једне од породица које тек чекају да им се кућа изгради.

Еђевит Пајазити, супруга и троје деце, жељно очекују наговештени почетак изградње њиховог будућег дома. И овде и у Београду, где су избегли, живе у изузетно лошим стамбеним условима. Живе од социјалне помоћи, посла нема. Као повратник Еђевит је добио мешалицу, моторну тестеру,

Шетња под будним оком старијих

брусилицу, укратко све што би му омогућило да се бави грађевинским радовима и тиме прехрањује породицу. Од једног донатора добио је и краву.

“Пуно се захваљујем, у име целе породице, свима који су ми помогли. Био сам тотално без ичега. Сад некако може да се стане на ноге, а кад би ми још завршили кућу постаћу други човек”, искрен је Пајазити.

ЂУРЂЕВДАНСКЕ СВЕЧАНОСТИ У ГОРИ

Наша екипа затекла се у Драгашу, баш када се традиционално, једном годишње, за Ђурђевдан, овде окупе Горанци у расејању. Два дана у Враништу и Рапчи, имали смо прилике присуствовати богатству народног стваралаштва израженом у песми, игри, а нарочито специфичним колоритним женским ношњама овога краја.

“Ђурђевдан је велики празник за нас Горанце и Горанци из свих крајева се неколико дана окупљају овде, како би присуствовали овим свечаностима. То је једна врста вашара, једна врста упознавања младих”, прича нам један од учесника овог скупа, који 30 година живи у Београду. Ту је са мајком, супругом, децом, у посети својима у Драгашу.

“Горанци се баве свим и свачим. Они су углавном занатлије. Трговци, највише посластичари. Ја радим у млекарској индустрији, у “Имлеку”. Горанци су углавном поштен, вредан народ. Привржен традицији, Драгашу и свом родном крају”, наставља да прича.

За ових неколико дана живи већина Горанаца. И они који су напустили родни крај и они који су остали овде.

“Мени је драго да је велики број Горанаца дошао, пошто је Гора постала потпуно празна и зато ме овакав одазив још више радује”, прича нам једна од девојка која се представила као Сејдефа. На наше питање због чега је у Гори све мање људи одлучно одговара: “Прво, људи немају од чега да живе, посла нема и то их тера да одлазе “трбухом за крухом”. Одлазака је било и раније, а сад је баш велики број људи отишао. Да не причамо о политичкој ситуацији, та прича постаје бесмислена, иако мислим да је егзистенција основни разлог свему томе. Погледајте каква је природа, просто створена за зимски центар, али нажалост, ништа по том питању није урађено, а тешко да хоће и у скорој будућности”, додаје Сејдефа, нестајући у маси.

Девојке у горанским ношњама

Ђурђевдански сусрети трајали су неколико дана. Да ли је то било довољно да се сагледа тренутна ситуација и донесе евентуална одлука о повратку?

Текст: Жељко Ђекић, Фото: Златко Маврић

ВЕЗАИП КАЈКУШ, СЛУЖБЕНИК ЗА ПОВРАТАК У ОПШТИНИ ДРАГАШ

ПРЕДНОСТ ИНДИВИДУАЛНОМ ПОВРАТКУ

Драгаш, припада групи од неколико општина на Косову и Метохији, које имају два општинска службеника за повратак. **Веаип Кајкуш**, Горанац по националности, на том месту се налази од оснивања ове службе. Његов млађи колега, Албанац, **Фитим Спахију**, овим послом се бави годину дана.

- *Обојица, су упозната са проблемима повратка, Кајкуш, због искуства, ипак нешто више. На почетку разговора, замолили смо да нам каже колико је људи расељено, односно колико је људи напустило општину Драгаш?*

Веаип Кајкуш, општински службеник за повратак

Иако од почетка радимо на процесу повратка, стварно не располажемо једним тачним податком колико има расељених. Ипак, гледајући уназад, односно по последњем попису, овде је живело око 17 хиљада Горанаца. Сада нас, према неким проценама, има око десетак хиљада. Значи, да имамо неку цифру од седам хиљада људи, али је врло тешко дефинисати ко је од њих интерно расељено лице, избеглица или нешто треће. Заиста немамо прецизан податак о томе, јер немамо званичне статистике.

- *Који су разлози напуштања?*

Ми имамо развојну Стратегију за повратак, која се практично ради сваке године. У њеном уводу се наглашава да су била најмање три разлога напуштања територије општине Драгаш. Један од разлога је био мобилизациони систем, други, можда највећи, економски мотив и трећи који ни ми сами не можемо тачно дефинисати.

- *Поменули сте Стратегију повратка, шта она садржи?*

Основни циљ Стратегије на општинском нивоу је, уосталом као и у другим срединама, унапредити процес

повратка и остварити Акциони план повратка. Подаци колико је расељених лица евидентирано, колико је досад било повратника и који су нам наредни задаци чине њену основу. Наравно, не смемо заобићи ни потребна средства која су моторна снага за обављање свих функција у процесу повратка. На крају, Стратегија садржи тај Акциони план, у којем постоје три пројекта групног повратка. Њих смо усвојили на Општинској радној групи, проследили Централном механизму на разматрање, од којег још увек очекујемо одговор, како бисмо могли имплементирати те програме.

- *По предложеним пројектима, у која места би требало да се врате ти људи?*

Претежно у села где живе припадници мањинске заједнице. Имамо евидентирано 17-18 села. Оно што желим да нагласим је да се код нас углавном одвија индивидуални повратак. Тако да се током ове три године нашег рада вратило преко двеста породица. Односно, нешто више од 800 лица.

- *Кад се људи врате потребно је и да од нечега живе. Да ли повратак прати и његова одрживост?*

Ми се држимо препорука Приручника за одрживи повратак. Целокупан акценат је стављен на то да се мотивише тај економски моменат, било преко пројеката самозапослења,

Информисање ИНФО БИЛТЕН КАО ПОМОЋ У ПОСЛУ

“Проблема са информисањем имају сви становници овог краја. Помало је чудно да иако плаћамо претплату РТК, нисмо у могућности да пратимо њене земаљске сигнале. Углавном се информисамо преко сателитских програма. На нивоу општине постоје сада две радио станице које емитују мешовити програм, а информације добијамо у зависности од пријема сигнала. Пошто је конфигурација терена брдско-планинска негде има домета, негде не. Сада су побољшани услови мобилне телефоније, већи део има доступност сигнала, али опет нека села и даље немају.

Хоћу да укажем да писаних медијских информација имамо веома мало. Не само код нас, него на мањинским језицима на читавом Косову, уопште. Видећи ваше Билтене и прочитавши оно што у њима пише, дошао сам на идеју да нам, ако сте у могућности, доставите одређени број примерака. Пошто се у Билтену већина информација односи на процес повратка, нама који радимо на томе, свака оваква информација је изузетно корисна, како бисмо и сами били што ефикаснији у нашем раду”, износи Кајкуш своје запажање о информисаности.

Фитим Спахиу

службеник за повратак у општини Драгаш

Фитим Спахиу, дипломирани социолог, од пре годину дана, налази се на позицији општинског службеника за повратак. И од њега смо потражили оцену процеса повратка у општини Драгаш.

Желим да кажем да смо последњих година били веома успешни у процесу повратка. Има много повратника који се враћају, а ми им, уз помоћ међународних организација, покушавамо пружити максималну подршку у томе. Истакао бих сарадњу са UNDP-SPARK програмом, ICMC, Mercy Corps и неким другим организацијама, које су много допринеле да се повратницима изграде куће и пружи нужна помоћ при започињању нових услова живљења.

ICMC ради на обнови кућа, прве, друге и треће категорије, а UNDP ради на 4 и 5 категорији.

Када је у питању безбедност и слобода кретања, био сам на терену и видео да повратници немају никакве проблеме. Највећи проблем свих овде је незапосленост, уосталом, као и на читавом Косову", реферише Спахиу.

• **Кажите нам како живе млади овде, и Ви припадате тој генерацији.**

Као и цело друштво ни млади немају неке садржаје. Нема економске перспективе за њих и због тога су у веома лошој ситуацији. Зато су многи и отишли ван Косова, у Европу, да потраже неки бољи живот. Ми имамо много младих, али њихова перспектива овде није оптимистична.

бизнис пројеката или неког другог вида помоћи, како би они који се врате живели од нечега. Једна од наших општих тенденција, али и председника општине, је да међународне организације, које се код нас углавном баве реализацијом повратка, у своје планове зацртају и економску компоненту. Познато је да је општина Драгаш, увек била међу најнеразвијенијим и најжалост, то је и сада. Зато тежимо да се акценат не ставља само на обнову објекта већ да се повратницима створе егзистенцијални услови.

• **Колико тренутно политичка ситуација утиче на повратак и да ли уопште утиче?**

Процес повратка је код нас перманентан. Мало сам истраживао политички моменат, јер ми са већинском заједницом имамо добре односе. Постоји добра сарадња, тако да то нисам истраживао, иако сматрам, да пре свега од жеље повратника и њихове процене ситуације зависи да ли они хоће да се врате или не.

• **Да би се људи вратили морају знати у каквом се стању налази њихова имовина. Да ли на подручју општине има организованих "Иди-види" посета?**

Ово је специфична општина, у којој, како сам више пута нагласио, постоје добри међунационални односи. Унутар општине постоји слобода кретања и наши грађани слободно долазе у места из којих су отишли и назад у места тренутног

пребивалишта. Због тога нисмо имали групне пројекте, али увек у Стратегији задржавамо да по потреби и захтеву самих расељених лица ми можемо организовати "Иди-види" и "Иди-информиши" посете.

• **Кад помињете "Иди-види" посете, некако после њих долазе ОРГ. Рекли сте да ОРГ у Драгашу ради редовно. Ипак има одређених специфичности.**

Наша ОРГ функционише у форуму свих оних који су активно укључени у процес повратка на територији наше општине. Међутим, један проблем представља, то што мањка присуство ИРЛ на састанцима ОРГ. Проблем је што наши расељени, било да су у Србији, Црној Гори или су тренутно избегла лица у Македонији, Босни или негде другде, ретко се налазе у прихватним колективним центрима или имају своја матична удружења. Тако да немамо ни лидере с којима би контактирали, које би могли позвати да представљају своје сународнике. Због тога немамо прилике да из прве руке чујемо њихове захтеве и проблеме. То нам причињава потешкоћу, али потенцијални повратници нађу модус да се преко неке од многобројних НВО или удружења пријаве, чиме започиње процес њиховог повратка.

• **Желите ли да пошаљете неку поруку вашим сународницима у расејању?**

Пре свега желим да поздравим све расељене, али и све наше грађане који су увек ишли у печалбарење, због слабог економског развоја општине. Стиже лето и позвао би их да дођу у свој крај, да улажу у његов развој, а онима који живе у тешким условима расељења, поручио бих да се врате. Ми ћемо, у границама наших могућности, покушати да им пружимо адекватну помоћ у процесу повратка.

Разговарао Жељко Ђекић, Фото Златко Маурић

ЂУРЂЕВДАНСКИ СУСРЕТИ Велика "Иди-види" посета

"Присутствовали сте прослави Ђурђевдана у Влашкој и Рапчи и видели сте да се на једном месту окупио велики број људи, неколико хиљада. То је за мене једна велика "Иди-види" посета, где је велики број наших мештана, који се тренутно налазе у расејању, дошао да обиђе свој крај, види се с најближим друговима, пријатељима и коначно, у неколико дана, колико бораве овде, сагледају све могућности о евентуалном повратку", каже Кајкуш.

ПРИЗРЕНСКА РАЗГЛЕДНИЦА

ПАРК УМЕСТО ОПШТИНЕ

Из Призрена и даље нема никаквих званичних информација о почетку градње и организованом повратку расељених у сам град. Последњи састанак Општинске радне групе за повратак (ОРГ), трајао је свега 20 минута, и то само захваљујући учешћу расељених, који су, да би дали свој допринос, прешли преко 1000 километара. А учешће се и овога пута састојало у негодовању на пасиван однос локалних власти према повратку, и постављању, по ко зна који пут, питања без одговора, “када ће почети повратак”.

И поред вишегодишњих притисака (кажу да је сада модеран израз за то лобирање), одговора и даље нема. У ствари, на примедбе расељених, председавајући је одговорио да су одговори на њихова питања дати у овогодишњој Стратегији за повратак (читај списку жеља или мртво слово на папиру). О извору финансирања и реалности захтева расељених, ни речи.

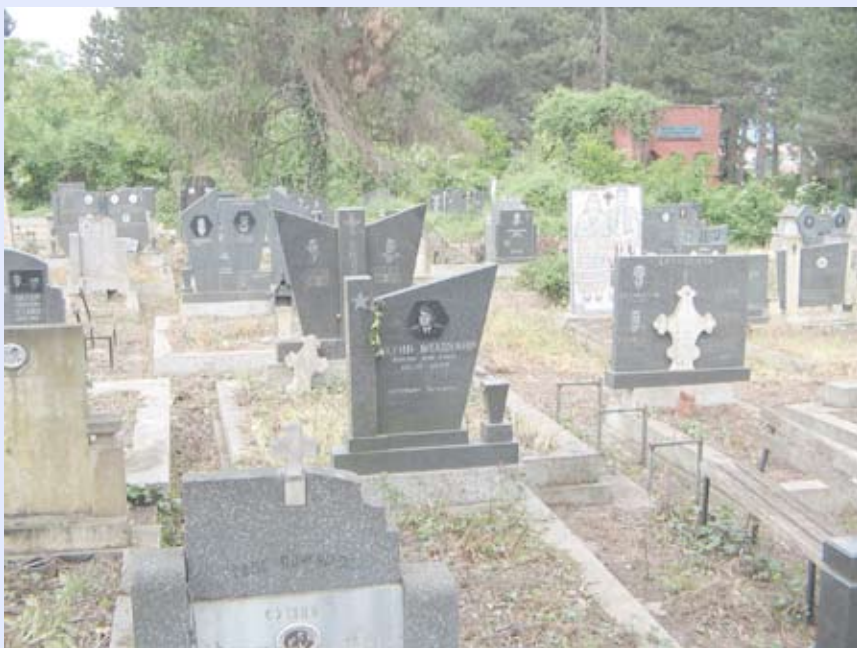
Ако пара за изградњу нема, за рушење има (види објектив на стр 23). Почетком маја, у Призрену је срушена зграда Скупштине општине. Здање које је многим Призренцима остало у сећању као место у којем је регистровано хиљаде бракова, рођења и смрти. Место у којем су се завршавали многобројни послови. Некада место задње наде. Када смо вас прошле године, на страницама овог листа, информисали

о преласку општине и општинских служби у зграду Банкоса - бившег округа, имали смо информације да ће у стару зграду општине бити измештен Историјски архив, како би се најзад, пронашло адекватно место за богату историјску грађу. И то би, по многим, било у реду. Нажалост, нечијом одлуком, зграда општине, иако наизглед још увек чврста, срушена је. Чак и то није чудно имајући у виду да се у Призрену стално нешто ново гради, у складу са европским стандардима. Чудно је то што на месту зграде општине, по незваничним сазнањима, неће више бити ничег. У ствари, градиће се парк. Вероватно, због чистијег ваздуха. Нестају у Призрену стара здања, која су годинама, деценијама и вековима била веза свих народа. Да ли је то била воља већине садашњих житеља. Не верујемо. Били смо сведоци запрепашћења многих житеља, Албанаца, Турака и осталих, који су коментарисали овај догађај.

Иако вам ова разгледница изгледа сувише суморна, није све баш тако црно. Након вишегодишњег лобирања на састанцима Општинске радне групе, ИРЛ учесници на ОРГ, уз залагање Канцеларије за заједнице и општине Призрен, успели су да издејствују уређење призренског гробља. Најзад је очишћено. Нажалост, овога пута расељени нису организовано отишли на Задушнице, па због тога им није пружена прилика да то и виде. Важно је да се кренуло са мртве тачке. Овога пута од мртвих. И то је неки резултат. А о живима ћемо касније, ако преживе и доживе повратак.

Златко Маврић

ЗАДУШНИЦЕ БЕЗ РАСЕЉЕНИХ

Задушнице - дан сећања на мртве, расељени из Призрена су и овог маја, хтели да обележе обиласком гробова својих покојника, на уређеном православном гробљу. Као никада до сада, на пут се спремало више од 200 расељених. Да по први пут, после 1999. године, у походе најмилијима, крену само са свећом, без алатки за чишћење, без неспокоја, хоће ли моћи да пронађу гробно место. Нажалост, промене у Влади опет су, на својим леђима, осетили расељени. Координациони центар (који је задњих година обезбеђивао превоз за одлазак на Задушнице), у време установљења нове Владе престао је са радом, док Министарство за Косово и Метохију још није почело са својим активностима. Расељенима поново није имао ко да изађе у сусрет. Нека покојни опросте.

УМЕСТО КОМИТЕТА ОПШТИНСКА РАДНА ГРУПА ЗА ПОВРАТАК

На иницијативу удружења "Југ" Краљево, а уз подршку Данског савета за избеглице и UNHCR-а, на последној седници ОРГ Ораховац, одржаној у мају месецу, Комитет за повратак, формиран пре три године, од представника верске заједнице, интернорасељених лица, општинских структура и представника мањинске заједнице, преименован је у Општинску радну групу за повратак. Прихваћена је могућност да се број чланова ОРГ повећа за још два представника ИРЛ из централне Србије.

Ово је један од најважнијих закључака са овог састанка, на коме се још разговарало о Нацрту стратегије за повратак у 2007. године, као и Акционом плану за повратак у ову општину, сачињеном и усвојеном на Радионици ДСИ-а, почетком априла на Брезовици, који је представио **Александар Грковић**, извршни директор удружења "Југ" Краљево. **Милосава Смиљанић**, представница ДСИ је затражила да се Акциони план уврсти у дневни ред следећег састанка.

Она је инсистирала и добила потврду од општинских власти, да ће убудуће ИРЛ имати посебну тачку у дневном реду за њихове предлоге. Повратници су захтевали одговор о питањима безбедности и економске одрживости. Представници локалне самоуправе нису могли да им дају адекватан одговор на постављена питања.

Након тога, 31. маја одржан је састанак у Краљево, на коме су представници Југ-а, ДСИ-а и UNHCR-а, информисали ИРЛ учеснике на ОРГ, о тренутном стању у ораховачкој општини и побољшању услова за повратак у сам град.

Александар Грковић

С тим у вези удружење "Југ" поднеће концепт документ за повратак расељених у сам град. "Југ" ће у наредном периоду дефинисати списак повратника који заиста желе да се врате и то предочити на ОРГ, како би се за исте створили услови за повратак

И. Марковић

ПОВРАТАК У ОРАХОВАЦ

За шире информације о повратку у Ораховац расељени се могу обратити удружењу:

- "ЈУГ" Краљево, Цара Душана 29/37; Тел: 036/ 320 430
- "УНИЈА" Београд, Крунска 15; Тел: 011/ 303 – 5392, 303 – 5393, 323 – 1005
- "УНИЈА М" Приштина, Градић Пејтон, Мијо Улџинаку 5; Тел: 038/ 227 – 987

ПОДРШКА РАСЕЉЕНИМ РОМИМА У СМЕДЕРЕВУ

Обилазећи ИРЛ ромске националности у региону Смедерева, представници удружења "Божур", успоставили су контакт и одржали састанак са представницима Ромског информативног центра "Дром" у Смедереву. Ова организација је основана 2006. године, а њена основна мисија је "Побољшање услова живота Рома".

Подизање образовног нивоа ромског становништва, хигијенских навика, побољшање социо-економских услова Рома и решавање инфраструктурних проблема ромских насеља, главни су циљеви "Дром"-а. Иако ништа мање нису запостављени култура, спорт и еманципација жена

Кенан Сулимани, председник и **Алиевски Нешат**, координатор удружења, као и остали активисти "Дром-а", пружили су несеквичну помоћ представницима "Божура" и заједно са њима обишли део угрожених ромских породица, расељених са Косова и Метохије.

Са ромским породицама, у просторијама Центра за социјални рад у Смедереву, организације "Божур" и "Солидарност", одржале су тренинг са темом "Предузетништво и израда бизнис планова". Као резултат ових активности, селектоване ромске породице добиће грантове за почињање сопственог бизниса, а све са намером да се овим породицама омогући, да кроз сопствени рад, побољшају животне услове својих породица. Овај пројекат се реализује уз партнерску подршку CRS-а, а финансиран је од стране BPRM-а.

Славица Милуновић

КПА У СМЕДЕРЕВСКОЈ ПАЛАНЦИ

Као део помоћи ИРЛ, а на основу договора са **Данијелом Цемовић**, шефицом канцеларије КПА (Косовска имовинска агенција), у просторијама удружења "Божур", мобилни тим КПА, у саставу **Петар Живковић** и **Бојан Пуцел**, готово свакодневно, у претходна два и по месеца, пружао је услуге ИРЛ која су тренутно смештена на подручју Смедеревске Паланке и Велике Планае.

У самом разговору са расељенима, као и уз документацију коју су доносили, мобилни тим КПА је прикупљао захтеве за непокретну имовину (пољопривредно земљиште, пословни простор, куће и станови).

Ивана Милуновић

УРУЧЕЊЕ КЉУЧЕВА У НИШКОМ НАСЕЉУ ПАНТЕЛЕЈ

ПРИВРЕМЕНИ ДОМ ПОСЛЕ ОСАМ ГОДИНА

Првих дана маја, на свечан начин, подељено више станова лицима која живе у условима социјалне заштите. Од шеснаест станова колико укупно има у згради са два улаза, тринаест станова намењено је интерно расељеним лицима, десет породицама које су биле смештене у колективним центрима, а три онима из приватног смештаја. Остала три стана поделиће се социјално угроженим породицама из Ниша.

Отишли смо на "Пантелеј", да обиђемо породице расељених које су дочекале радостан дан да уђу у свој стан. Власник зграде је Влада Србије, грађевинско земљиште уступила је Скупштина града Ниша, а донатори су били ИОМ и Европска агенција за реконструкцију. Станари су само корисници ових станова.

Пред новоизграђеном зградом у Нишу

ЛЕПО, АЛИ НЕ КАО СВОЈЕ

Због тога, али и због наде у повратаку завичај, **Мирослав Ристић**, расељен из Ђаковице, захваљујући свима који су допринели њиховом збрињавању, рекао је да се нада још једном оваквом радосном скупу када се расељени нађу у својим правим домовима на Косову и Метохији. Са његовог лица се не скида осмех. Одређен за кућепазитеља зграде несеквично помаже свакој породици. Пошто има доста самохраних мајки којима је стан додељен, свима је наместао гарнишле, канап за веш, лустере. Овај вредни, млади човек који је неколико година провео у колективном центру "Колумбо", а пре тога шест пута мењао место боравка, све време ради на грађевини како би прехранио супругу и две мале деце. Није имао времена да обилази хуманитарне организације. Посећивали смо ми њих тражећи од тешких - теже случајеве...

Сада је он прави и задовољан домаћин, како у згради тако и у свом стану од тридесет пет квадрата. Не можемо да одбијемо

домаћу ракију, ораховачку, коју су донели кумови, Призренци када су дошли на честитање из Прокупља. Пуна мала кућа веселе чељади и малене дечице! Колико су људи у једном тренутку срећни и захвални. Лепо је учествовати у њиховој радости. Његова нежна, насмејана супруга **Катарина** помаже у Богословији. Намештај скроман, јефтин, мешавина старог и новог, а највише празног. Ипак у витрини иконе, иконе...

СА СТАНОМ И ПРОБЛЕМИ ЛАКШИ

Као прави домаћин Мики нам набраја све остале породице које су добиле станове. И ми их познајемо. Сваког члана. Проблем, болест, немаштину. На истом спрату је **Олга Јовановић Бошковић**, са четворо деце, из Призрена. Деца вредни ђаци, али нарушеног здравља. Породица коју смо обилазили док је била у колективном центру "Медијана", а затим у хотелу "Србија" у Нишкој Бањи. Отац је преминуо у избеглиштву.

Славица Арсић из Ђиљана, самохрана мајка четворо деце, недавно је сахранила посмртне остатке супруга, киднапованог 1999. године. Ту је и **Дубравка Живић**, такође, самохрана мајка из КЦ "Хотел Србија" док је из КЦ "Сићево" стигла шесточлана породица **Гаши**. Стан је добио и **Радомир Пејчић** из Приштине који живи сам са троје деце. Супруга Сунчица погинула је у аутобусу минираном код Подујева за време бомбардовања.

ВЕЛИКОДУШНОСТ У НЕВОЉИ

Потом одлазимо код породице **Хаљиља** и **Мадике Јашари**. Овај млади брачни пар Рома из Приштине има двоје деце, **Адријана** и **Ђуљу**. Њихов проблем, поред избеглиштва и расељеничких мука у колективном центру, јесте и болест седмогодишњег сина. Болује од церебралне парализе, отежано хода и не говори. Свакодневно га воде пешице у дневну установу "Мара" у којој раде са децом и омладином умерене ретардације. Неколико часова касније, на исти начин га враћају. С обзиром да нема регулисане приходе, јер и он ради на грађевини, Јашари уз велики напор, негују тешко болесно дете, обезбеђујући му и хигијенске пелене. Ова фина градска породица не скрива радост усељења у нови стан. Старија сестра придржава брата који нам се радује. Свуда у стану застрто новим теписима. Они су добили двособан стан јер се Мики кућепазитељ одрекао тог стана у њихову корист. Стан је у приземљу, а и соба више потребна је овој породици због болесног малишана. "Ми још не можемо да верујемо, да нам се ово десило", прича Матица. Код Ристића смо пожелели, "... да дођемо на бабине..." док је она црвенела, а Јашари нас је испратио речима: "Па можда ће бити принова..."

Кренуло је са напретком.

Р. Вулићевић В. Никетић

НЕКОЛИКО СТОТИНА МЕШТАНА ГОРЊЕГ СЕЛА КОД ПРИЗРЕНА ЗА ЋУРЋЕВДАН
ОБИШЛО СВОЈЕ ДОМОВЕ И ОБЕЛЕЖИЛО СЕОСКУ СЛАВУ

ЛЕПО САМО ДА ЈЕ ЧЕШЋЕ

На надморској висини од преко 900 метара, у подножју Шаре, на 18 километру пута од Призрена према Брезовици, налази се Горње Село. Састављено од две целине Горње и Доње махале, слично, као и остала места у Средачкој Жупи, не може се похвалити бројем повратника. Ипак, има нешто што га издваја од осталих. Велика жеља за повратком његових некадашњих становника и редовно обележавање сеоске славе.

У суботу вече, 5 -ог маја, из више градова централног дела Србије, пут Косова и Метохије, тачније Горњег Села, организовано, у више аутобуса, кренули су некадашњи становници овог села да, у родном крају, прославе Ћурђевдан. У раним јутарњим сатима, стигли су на одредиште, а потом се упутили у порту сеоске цркве где је служена свечана литургија.

НА ЛИТУРГИЈУ ИЗ СВИХ КРАЈЕВА

“Богу хвала, ми се сваког 6. маја о Ћурђевдану, окупимо и славимо у нашој цркви Св. Ћорђа, наш празник, празник свих Срба у Горњем Селу. Ове године је, као што видите, веома свечано, дошла су четири аутобуса, из целе Србије; Београда, Смедерева, Крагујевца, Јагодине, Крушевца, Краљева, Ниша, Алексинца и других мањих места где живе у расејању наши Горњеселци. Такође, поред нас који смо у расејању, дошла су наша браћа и сестре који живе у Средачкој Жупи, из Мушникове, Средске, Драјчића и што нам је посебно драго,

Долазак на свечану литургију

велики број мештана из Сириничке Жупе, Штрпца, Брезовице, и околних села”, прича нам по доласку, **Примислав Станојевић**, представник села и један од организатора овог скупа.

У јутарњим часовима након службе, у цркви Светог Ћорђа, иначе изграђеној још у 14 веку, обављено је, како то обичаји налажу, ломљење славског колача, а потом је око цркве кренула литија. Да би се гости мало окрепили од напорног пута, побринули су се домаћини славе који су припремили богату трезу. Искористили смо то време, да **Слободана Вучковића**, првог

повратника у ово село, који се на тај чин одважио још давне 2002. године, замолимо да нам изнесе своје утиске.

“Веома ми је драго што је оволики број расељених дошао из читаве Србије, са Космета, да заједно са нама прослави данашњи дан. Мени је жао оних који нису могли да дођу и надам се да ће то учинити другом приликом. Желео бих свима да поручим да они који желе да се врате у Горње Село могу слободно да дођу. Ево, ја сам први дошао овде и осећам се веома добро. Мирно је, бар за сада, нема неких притисака. За разлику од времена када сам се ја вратио, сада је веома добро”, прича нам Вучковић, изузетно срећан, јер му се, што је ретка прилика, овде окупила читаво породица. Позива нас да навратимо до његове куће. Прихватимо позив.

НЕСТВАРНА ЛЕПОТА ПРИРОДЕ

Након закуске, мештани села, упутили су се према гробљу да одају почаст својим најближима. Кажу нам, да су уз помоћ људи из удружења “Свети Спас” и Уније, пре неколико дана били овде, како би средили гробље које је било потпуно обрасло у коров. На гробљу је сада сасвим друга слика. Уредно и срећено, дочекало је некадашње мештане којима је преостало да само дотерају гробна места и запале свеће својим најмилијима. Приметили смо да нема порушених споменика, а да је црква смештена у склопу гробља у сасвим добром стању.

На уређеном православном гробљу у Горњем Селу

Већина придошлих потом се упутила у Горњу махалу, да обиђу своје порушене домове и имања. У овом делу села, до 1999.године, живели су само припадници српске заједнице, а од када га је, као последњи бранилац 2001. године, напустила осамдесетогодишња старица **Наталија Милосављевић**, овде више никог нема. О томе, како је успела да преживи овде две године, само уз помоћ представника Међународног Црвеног крста,

тешко је и претпоставити, јер је и пре ратних догађања, већина сељана по три месеца напуштала овај крај и зиму проводила у Призрену и околини.

Горња махала смештена је испод самих падина Шаре. И док на једној страни имате предиван крајолик сав у зеленилу и цвећу изнад њега се као природни кров оцртавају планински врхови обавијени снегом. Куће које су после егзодуса опљачкане и уништене, саграђене су још пре другог светског рата, од пара које су слали печалбари из Америке. Зубу времена отимају се још само лимени кровови. А мештанима села и њиховим гостима пружила се јединствена прилика, да још једном ручају на кућном прагу или оном што је остало од њега. Испред сваке куће богате трпезе. Ни повремени плъсак

Игре и вештине

није могао да усхићене придошлице "отера" одатле. А онда у поподневним часовима, слично потоку који се слива низ стрму падину, мештани су почели да се спуштају у Доњу махалу.

ИГРЕ И ВЕШТИНЕ

Тамо пред црквом настављен је предвиђени програм, у коме су се, поред домаћина, у народним вештинама, скоку у даљ, бацању камена с рамена, такмичили и представници KFOR-а. Најимпресивнији утисак оставили су они најснажнији, подизањем куле, односно "града", како ову вештину називају домаћини.

О утисцима са овог скупа, питали смо и оне који, бар на први поглед, немају везе са Горњим Селом и Метохијом. "Рођен сам овде близу, у селу Поповљане поред Суве Реке. Овамо долазим други пут и прошле године сам био на обележавању славе села. Утисци су одлични, добро је да се од заборава сачувају наши стари обичаји", коментарише овај догађај **Србољуб Јовановић**, који је овде дошао са пријатељем из Горњег Села, **Јефтом Вучковићем**. Видећемо се и наредне године, додаје.

Ивана Томић једна је од млађих учесника ове светковине. Са родитељима је дошла из Смедерева и како каже, није се покајала. Посебан утисак и на њу су оставиле природне лепоте овог краја. Након свега, пред полазак, као што обичај налаже није изостало ни народно весеље. Пред повратак преостало је само толико времена да се Примислав Станојевић у име свих оних који су провели овај предиван дан у Горњем Селу захвали онима без чије помоћи до тога не би ни дошло и да упуту порука свим задуженим за процес повратка.

"Морам да се, овом приликом, захвалим Координационом

Александар Нашпалић, парох призренски ДА ЦРКВА СВАКЕ НЕДЕЉЕ БУДЕ ПУНА

"Ја сам овде на овим просторима већ неких десетак година и овако се окупљамо само за неки празник, славу или за неки народни обичај. У Горњем Селу се окупљамо једном годишње. Први пут, после егзодуса, мештани села дошли су овде 2003. године. Мали број 2004. године, а онда сваке године све више и више и сада је то постала традиција. Лепо је што их данас има толико, што се чује музика, али је тужно то што ће око три-четири сата поподне, њиховим одласком, све опустети и до следећег Ђурђевдана Горње Село остати празно. Драго ми је што ове године видим доста деце и младих у односу на раније две-три године. Добро је да им покажу одакле су им корени, да се то не заборави. Али опет, напомињем, требало би да више обрате пажњу на организацију, макар да дођу мало раније пре Ђурђевдана и да оду после Ђурђевдана неки дан. Знам да су неки од њих напустили своја огњишта и пре 99. године. Отишли су у Призрен. Кажу, ми смо били ту. Неко кад то каже, он треба ту и да живи. Зато им поручујем, да би требало да се потруде и да се врате на своја огњишта и да ова црква буде сваке недеље и празником пуна, а не само једном годишње о Ђурђевдану", каже отац Александар, показујући нам посуду за крштење која задњих десетак година није коришћена у те сврхе.

Никад више младих...

центру због обезбеђивања превоза, а такође и удружењу "Свети Спас" које чини све и непрекидно је са нама у активностима које чинимо на обнови наших порушених и упаљених кућа. Ми смо на сеоском одбору, одржаном пре седам дана, договорили да се до половине аугуста, обратимо међународној заједници и општини Призрен и свима другима задуженим за повратак, да нам помогну око обнове наших кућа. Уколико до половине аугуста не буде ништа урађено по том питању, ми смо донели одлуку да сами почнемо да обнављамо макар по једну собицу и да на тај начин учинимо наш боравак трајнијим у месту где смо рођени", истакао је на растанку Станојевић. Тише него што су дошли расељени су се упутили према аутобусима, а потом у нова места пребивалишта широм централне Србије.

Горње Село остало је да чува пет породица, односно осам лица српске заједнице.

Славица Милуновић

ОБЈЕКТИВ

Ђурђевдан у Горњем Селу

Литија око цркве...

...и ручак на кућном прагу

Ђурђевдански сусрети у Драгашу

У Влашкој (Враниште) 6. маја...

...и Рапчи 7. маја

Ако нема пара за изградњу...

Зграда општине Призрен, некад и за време наше посете (Призрен, мај 2007. год.)

... има за рушење.

Фото: З. Маврић и Ж. Ђекић

ЕКОНОМСКО ОСНАЖИВАЊЕ ПОРОДИЦА У КОШУ И ОПРАШКАМА

Пројекат "Економско оснаживање повратничких породица као и породица примајуће заједнице"; последња је фаза потпуне реинтеграције у друштво и стварање једне економски одрживе средине у Кошу и Опрашкама.

Партнерске организације "Божур" из Смедеревске Паланке и "Иницијатива за мир" (IFP) из Пећи, наставиле су са активностима да заједници у Кошу и Опрашкама омогуће да покрену сопствени бизнис.

Четири групе, које су се окупиле око идеје о заједничком бизнису, након стручног тренинга, који је организован у згради Центра за заједнице у Кошу, одабрале су менаџере група, који ће их представљати и заступати у процесу регистравања, а касније и вођења предузећа. Тренингу је, поред стручног

сарадника, присуствовао и **Бајрам Ћељај**, општински службеник за повратак, који је од саме идеје покретања оваковог пројекта, пружао максималну подршку наведеним партнерским организацијама.

Након стручног саветовања, менаџери група, прикупили су потребну документацију и уз помоћ организација "Божур" и "IFP", као и правног саветника, ових дана, кренуће у Министарство трговине у Приштину, где ће регистровати деоничарска друштва: "Свилен конач", ДОО Кројачка радионица, "Мерино" ДОО за узгој оваца и "Бразда" ДОО за узгој товних јунади. Након регистравања, предузећа ће добити бесповратну донацију у опреми за кројачку радионицу, товну јунад и овце.

Текст и фото: Наташа Вујковић

ДОНАЦИЈЕ У ГРАЂЕВИНСКОМ МАТЕРИЈАЛУ

"**INTERSOS**", организација италијанске владе већ неколико година, своје програме спроводи на подручју Србије. До сада су њихови пројекти обухватили углавном само избеглице, међутим, сада подршку све више пружају и расељеним лицима. Тренутно се на територији општине Смедеревска Паланка спроводи пројекат пружања помоћи избеглицама и ИРЛ у донацији грађевинског материјала за започете стамбене објекте. Да би избеглице и ИРЛ могли да остваре своје право и добију донацију морају да приложе комплетну документацију на своје име. Њихова донација се углавном своди на израду кровних конструкција, набавку и уградњу врата и прозора, као и опремања и стављања у функцију купатила.

Ивана Милуновић

Чланице Уније

Божур - Смедеревска Паланка, Првог српског устанка 109, тел. 026-313-893, e-mail: bozur@verat.net

Глас Косова и Метохије - Београд, Скадарска 40а/II, тел.: 011/322-99-18, e-mail: gkim@eunet.yu, www.glskim.co.yu

Завичај за повратак - Крагујевац, Душана Дугалића 47, тел. 034/362-376, e-mail: zavicpo@infosky.net

Зора - Светог Саве 6- Беране, Тел/факс: 087/234-200, e-mail: zora_nvo@cg.yu

Југ - Краљево, Цара Душана 27/39, тел. 036/323-220, факс. 036/320-430, моб. 064/612-79-66, e-mail: agrkovic@yahoo.com

Свети Никола - Ресавска 33- Београд, Тел/факс: 011/32-32-620, e-mail: svnikola@scnet.yu

Свети Спас - Београд, Балканска 25, тел. 011/2686-161, e-mail: svetspas@eunet.yu, www.svetispas.org

Срећна породица - Ниш, Душанов Базар, купола, локал 223, тел. 018/257-184, e-mail: vulicevic@bankerinter.net

Центар за правну заштиту - Београд, Балканска 25, Тел/Факс: 011/2686-161, e-mail: rprotect@eunet.yu

Центар за хумане ресурсе - Сутјеска 318/е Котеж – Београд, Тел/фах 011/ 715-762, e-mail: chrbgd@eunet.yu

Унија - Канцеларија у Београду - Трг Николе Пашића 9/7, тел: 011/3398-705, e-mail: unijakm@eunet.yu, www.unijairl.org

Унија - Канцеларија у Звечану - Бубе Михајловић бб, тел: 028/665-150, e-mail: unija.zvecan@sezampro.yu

ИНФО БИЛТЕН - Главни и одговорни уредник: **Жељко Ђекић**; Уређивачки одбор: **Бранислав Скробоња** (председник), **Александар Грковић** и **Златко Маврић** (чланови); Технички уредник: **Зоран Ђуричанин**; Насловна страна: **Жељко Ђекић**
Адреса редакције: Трг Николе Пашића 9/VII, 11000 Београд, тел/факс: 011/339-87-05; e-mail: unijakm@eunet.yu
Штампа: "Флеш", Земун; Тираж: 5000 примерака; Бесплатан примерак; ISSN 1820-3531, COBISS.SR-ID 117382153